Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной ... 21-нэй гарана. | № 212 (18535) | **1990 оной сентябриин 15, суббото** | Сэн 3 мүн.

РСФСР-эй Верховно Соведэй сесси

...РЛАМЕНТ ҺАЙШААГДАБА

[illegible] ...дэй түрүүлэгшын орлогшо Ю. Д. Рудкин Россин парламентын регламентын проект депутадуудай үзэмжэдэ табиба. Тус регламент 13 бүлэгһөө, 114 статьянуудһаа бүридэнхэй.

Республикын парламент дотор нэгэдэлнүүд, фракцинуудые байгуулха арга боломжо тухай хэлэгдэһэн регламентын проектын бүлэгүүд тушаа үгэ буляалдаан дэлгэрээ. Иимэ нэгэдэлнүүдые, бүлэглэлнүүдые имагтал съезд дээрэ байгуулжа болохо, тиимэһээ сесси дээрэ иимэ арсалдаануудые гаргахань үлүү гэжэ Ю. Д. Рудкин тэмдэглээ. Гэбэшье парламент хадаа ажахын бэшэ, харин политическэ зургаан гээшэ, тэрэнние политикадаа зайсуулжа болохогүй гэжэ олон үгэ хэлэгшэд буруушаагаа. Нэгэ һаналтай ямаршье бүлэг өөрынгөө һанамжа элирхэйлхэ эрхэтэй.

Олон депутадуудай үгэ хэлэһэнэй һүүлээр тус документ нэгэдэхи уншалгаар һайшаагдажа, саашань бүри тодорхой болгохын тула комитедүүд, комиссинуудта дамжуулагдаа. Иигэжэ РСФСР-эй Верховно Совет одоол худэлмэриин регламенттай болобо бшуу.

Забһарлалай бии болоһые һамбаашалан Б. Н. Ельцин Алтайн хизаарай, Кемеровскэ, Новгородско областной, Зеленоградска городской соведүүдэй, мүн Еврейскэ Автономито областиин арадай депутадуудай Соведэй зүгһөө эдэ Соведүүдэй харьяата территоринуудта сүлөөтэ үүсхэл гаргалгын зононуудай статус олгохо тухай гүйлтануудые хаража үзэхые дурадхаба.

Тэрэ зуурандань Буряадай АССР-эй түлөөлэгшэ өөрынгөө республикын газар дээрэ иимэ зоно байгуулха тухай асуудал сессиин зүблэхэ зүйлдэ оруулхые дурадхаба. Октябрь һарада Буряад орон бүрин эрхэтэ байдал тухай деклараци абахаяа байна ха юм, энэ ушарта «хоёр дабхар» бүрин эрхэ байдалтай болоод яаха юм гэжэ түрүүлэгшээр һуугша зүйтэйгөөр харюусаа.

Зарим үгэ хэлэгшэд сүлөөтэй экономическа зононууд тушаа асуудалда бү бусая гэжэ уряалаа. Гэбэшье табан регионой оруулһан энэ дурадхалынь зүбшэн хэлсэгдэжэ, тэдэнэй газар дээрэ сүлөөтэ экономическа зононууд байгуулагдаа.

(ТАСС).

Москва.

РСФСР-эй Верховно Соведэй тогтоол

ХЭРЭГ ЭРХИЛЭЛГЫН ТАЛААР СҮЛӨӨТЭ ҮҮСХЭЛ ГАРГАХА ЗОНОНУУДЫЕ БАЙГУУЛХА ТУХАЙ

«Хэрэг эрхилэлгын талаар сүлөөтэ үүсхэл гаргаха зононуудые байгуулха тухай» РСФСР-эй Верховно Соведэй 1990 оной июлиин 14-нэй тогтоолдо нэмэлтэ болгон, РСФСР-эй Верховно Совет иигэжэ **тогтооно:**

1. Тэдэнэй территоринуудые хэрэг эрхилэлгын талаар сүлөөтэ үүсхэл гаргаха зононууд гэжэ соносхохо тухай арадай депутадуудай Алтайн хизаарай, Кемеровэй, Новгородско областной, Зеленоградска (Москва хото) городской Соведүүдэй болон Еврейскэ автономито областиин арадай депутадуудай Соведэй дурадхалнуудые баталан абаха.

2. РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет заагдаһан территоринуудай арадай депутадуудай нютагай Соведүүдтэй хамта хэрэг эрхилэлгын талаар сүлөөтэ үүсхэл гаргаха дурсагдаһан зононуудай хуулиин статус тухай тогтоолой проект бэлдэжэ, РСФСР-эй Верховно Соведэй комитедүүдэй, палатануудай комиссинуудай һанамжануудые хараада абан, РСФСР-эй Верховно Соведэй үзэмжэдэ табиха.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. Н. ЕЛЬЦИН.

Москва, РСФСР-эй Соведүүдэй байшан.
1990 оной сентябриин 13.

„Буряад үнэн"-91

ЗАХИМААР ГҮ?

Ерэхэ жэлэй хэблэл захилга һаяхан эхилбэ. Урдахи жэлнүүдтэ орходоо, 1991 оной захил богонихон болзор соо үнгэрхэнь. Хойто жэлдэ бүхы янзын хэблэлэй үнэ сэн эрид ехээр нэмэхэ байна. Заримайнь сэн хоёр-гурба дахинаар дээшэлхэ болоно бшуу.

Орон доторнай һүүлэй үедэ элдэб олон шэнэ газетэ, журналнууд барлагдадаг болоһон байха юм. Энэ ушарһаа ямар хэблэл нэн түрүүн хэрэглэлтэйб, ямарынь захихаар гээшэб гэһэн бодол хүн бүхэнэй толгойдо түрэнэ...

Минии һанахада, манай угсаатанда нэн түрүүн «Буряад үнэн» газетэмнай ехэл хэрэгтэй гээшэ. Яагаад, хаанаһаа түрэл арадайнгаа ёһо заншал тухай, уран бэлиг, үе сагай түүхэ тухай, ухибүүдээ хүмүүжүүлгын асуудалаар элдэб янзын зүйлнүүдые оложо уншаха байнабибди? Энэ талаар «Буряад үнэн» газетэ шэнэ үүсхэлтэй, тиимэһээ аргагүй һонирхожо уншагдадаг болонхой.

Урдань хаанашье барлагдаагүй үндэһэн арадаймнай түүхые, урданай үе сагай байдалые, ёһо заншалые, уран зохёолые саг үргэлжэ ходол уншагшадтаа дурадхажа байдаг гээшэ. Жэшээлхэдэ, В. Юмсуновай «Хориин 11 эсэгын уг изагуурай туужа», Ц. Сахаровай «Баргажан буряадуудай түүхэ», Ц. Эрдынеевэй, З. Замбаловай Хори буряадуудай түүхэһээ хэһэг дурасхал, Т. Менжиковэй сартуул изагууртан тухай гэхэ мэтын олон материалнуудые хуу бүгэдэ хужарлан уншаһан байнабди. Эдэмнай угай бэшэгэй ула мүрөөр дамжан ерэһэн ха юм даа. Монголой «Нюуса тобшо», Хальмагай «Джангарай» эрэлхэг баатарнууд тухай уншахада, ямар һонин, гүнзэгы удхатай гээшэб!

Хүршэ Хитад ороной Хүлэн-Буйрэй аймагта ажаһуудаг буряад зоной, Дотор болон Үбэр-Монголой үльгэр түүхэ, хэлэ бэшэг, ажабайдал тухай статьянууд уншагшадай һонирхол баһал татаһан юм. Буддын шажан юун гээшэб гэһэн асуудалаар Олег Битовэй, Юрий Куликовой Далай-Ламатай бараалхан уулзаһан корреспонденци ажаглахадаа, түрүүшынхиеэ зүүн зүгэй буддын шажанай философиин зүйлтэй танилсаһан байнабди.

«Хүн ба үе саг» гэһэн гаршаг доро үни удаанай мартагдажа байгаа буряад оронойимнай суута хүнүүдэй хуби заяан тухай бэшэжэ, газетэмнай зоноо хододоо һонирхуулжа байдаг. «Енгүүд нютагаа нэрлүүлээ», «Хинганиие дабаад...» гэхэ мэтын Агуу илалтын ойдо зорюулагдаһан статьянууд баһал хужарламаар. Дайн дүүрэһээр 45 жэл үнгэрбэ. Тиигээд, дайнда хабаадаһан түрэл гаралайнгаа, нютагайнгаа сэрэгшэд тухай материал энэ газетын хэблэдэггүй байгаа һаань, хаанаһаа олдохо байнаб?

Буряад арадаймнай хайран бэрхэ хүбүүдэй 30 гаран онуудаар хардалга мүрдэлгын хатуу үедэ дайралдажа, сагһаа урид нүгшэһэн, алуулһан тэдэнэрэй нэрые мүнхэлхэ тухай баһал олон зураглалнуудые газетэмнай хэблэнэ ха юм.

Хуушан монгол үзэг шудалха хэлэ бэшэгэй хэшээлнүүд саг үргэлжэ хэблэгдэдэг болонхой. Олон хүн газетын ашаар энэ үзэг шудалжа байна гэжэ ойлгохоор. Бишье өөрөө энэ үзэгөөр бишыхан зүйл бага сага уншадаг боложо байнаб. Арадай ёһо заншалнууд, соёлой һонинууд, шэнэ шүлэгүүд, уянгата аялганууд болон бусад сэдьхэл хүдэлгэмэ һонин материалнууд газетымнай саг үргэлжэ табидаг гаршаг болонхой.

«Буряад үнэн» газетэ хадаа буряад яһатанай олониитэдэ түшэглэһэн тусгаар онсо дүршэлтэй, өөрын хурса хэлэ бэшэгтэй хэблэл боложо суурханхай. Үндэһэн хэлэн дээрээ бэшэгдэһэн статьянуудые уншахада, удха хэлбэриинь тон тодо элеэр хүнэй ухаан бодолдо, сээжэ сэдьхэлдэ ородог байна.

Түбэй болон бусад газетэ, журналнуудта буряад зоной байдал, түүхэ, хэлэ бэшэг иимэ тодоор бэшэхэнь бэрхэтэй ха юм. Үндэһэн хэлэн дээрэ хэлэгдэһэн, бэшэгдэһэн зүйл өөрын онсотой байдагынь хэндэшье мэдээжэ. Иимэ ушарһаа залгуулан хэлэхэ байнаб: «Буряад үнэн» газетэ саг болзортонь захижа шадаагүй һаа, олон лэ һонирхолтой зүйл ойлгонгүй, дууланггүй үлэхэ байнабди. Зарим хүнүүдэй энэ газетын ямар нэгэн номерые оложо ядажа ябахыень, нэгэтэ бэшэ хараһан байнаб.

Мүнөө үедэ залуушуул ёһо заншалаа, түрэл хэлэеэ мэдэхэгүй, тоохогүй жэшээтэй болонхой гэжэ Эгэтын-Адагай һургуулиин багша Ц-Х. Жамьянова «Угсаата зонойимнай угай һургаал» гэһэн статья соогоо хэлэһэн байна. Энэ статья тухай «Буряад үнэн» газетэмнай һонин, ехэ удхатай хөөрэлдөө үргэлжэлүүлээ һэмнай.

Һаяхан С. Бабуев «Хэн зэмэтэйб?»— гэжэ статья бэшээ һэн. Бидэнэр зэмэтэйбди гэжэ тэрэ тобшолно. Үнэхөөрөөшье, хамаг юумэ өөһэдһөөмнай гарадаг бэшэ гү? Өөһэд хоорондоо түрэл хэлэн дээрээ хөөрэлдэхые хэншье хориногүй. Залуушуулдаа харгыень зүбөөр заажа үгэхэ ёһотойбди. Тиигээд **«Буряад үнэн» газетэеэ бултадаа хүгшэн, залуугүй захидаг, уншадаг, болоо һаамнай, хэлэ бэшэгнайшье һайжарха, үндэһэн хэлэн дээрээ олониитын дунда үгэшье хэлэжэ шадаха, өөһэдөөшье һайнаар хөөрэлдэхэ болохо байнабди.**

Энэ талаар «Буряад үнэн» газетэмнай горитой ажал ябуулдаг байна. Теэд зарим зомнай түрэлхи хэлэн дээрээ энэ газетые уншадаггүйнь, захидаггүйнь харамтай. Ямар оньһоор түрэлхи хэлэндээ һураха болонобибди? Ондоо яһатанай хэлэ бэшэг үзэхэдөө, тэдэнэй хэлэн дээрэ хэблэгдэдэг газетэ, журнал уншажа, өөрынгөө эрдэм ухаа нарижуулдаг, һайжаруулдаг гээшэ.

Буряад хэлые үнэр баян үндэһэн хэлэмнай гэжэ ойлгонобди. Иимэ гаршаг доро «Буряад үнэн» газетэ хирэ-хирэ болоод лэ хэлэ бэшэг шэнжэлэлгын талаар элдэб һонин статьянуудые үшөө олоор толилдог болоо һаань, һайн байна. Жэшээлхэдэ, энэ жэлдэ сартуулнуудай, хамнигануудай, баруун, зүүн, Алайр-Үнгын буряадуудай нютаг хэлэн, диалектнүүд тухай хэдэн статьянууд хэблэгдэһэн байха юм. «Толи», «Будамшуу», «Халаахай» гэһэн гаршаг доро хуурмаг, һубаг, дэмы ябадалтаниие хурса гууриһаар, хадхуу хошон, шог үгөөр шүүмжэлэн наадалдаг. Жэшээлхэдэ, «Хожомдоһон автобус, хохидоһон аяншад», «Арбаад түхэригэйшье һаа, амтатайдаа «Агдам» гэхэ мэтээр.

Манай «Буряад үнэн» газетэ түрэлхи хэлэн дээрэ үдэр бүри хэблэгдэжэ байдаг буряад угсаатанай түшэглэхэ хэблэл мүн. Хэрбээ түрэлхи буряад хэлэнэйнгээ газетые саг болзор соонь, эдэбхитэйгээр бултадаа захяагүй һаа, урданайнгаа түүхые, мүнөөнэйнгөө байдалые, ерээдүйнгөө харгые хааха, үндэһэн хэлэ бэшэгээ мартаха, мэдэхэгүй, соёл гэгээрэлээ саашадань хүгжөөжэ шадахаяа болихо зэргэтэйбди гэжэ һанагдана. Тиимэһээ «Буряад үнэн» газетэеэ захимаар гү гэһэн асуудал табигдаха ёһогүй. Түрэл хэлэн дээрээ уншадаг хүн бүхэн тэрэниие захиха зэргэтэй бэшэ гү?

Д. ДАГБАЕВ,
юрист.

ХЭЛСЭЭНДЭ ГАР ТАБИГДАБА

Сентябриин 12-то Москвада немецкэ нэгэдэлэй гадаадын оршон талануудые гуримшуулхын тула байгуулагдаһан «2 плюс 4» гэһэн хөөрэлдөөнэй гуримай ёһоор СССР-эй, США-гай, Великобританиин, Франциин, ГДР-эй болон ФРГ-гэй гадаадын хэрэгүүдэй министрнүүдэй түгэсхэлэй дүрбэдэхи уулзалга болобо. Уулзалгын дүүрэһэнэй һүүлээр Германиин байдал эсэслэн гуримшуулха тухай хэлсээндэ гар табигдаба. Тэрэнэй үедэ СССР-эй Президент М. С. Горбачев байлсаа. Э. А. Шеварднадзе, Дж. Бейкер, Д. Хэрд, Р. Дюма, Л. Де Мезьер, Г-Д. Геншер гэгшэд өөһэдынгөө правительствануудай нэрэһээ хэлсээндэ гар табиба. Һүүлээрнь министрнүүд пресс-конференци үнгэргөө.

Хүдөө ажахын ШЭНЖЭЛЭЛ

● Үнгэрһэн найман һара соо республикымнай ажахынууд гүрэндэ бүхыдөө 40 293 тонно шэгнүүртэй мал, шубуу, гахай, 124 802 тонно һү, 178 180 үндэгэ, 20 063 тонно нооһо тушаагаад байна. ● Жэлэй эхинһээ хойшо айл зоной хубиингаа ажахыда үсхэбэрилхөөр 26 861 поршоонхо, 842 264 дальбараа, 3491 тугал, 38 524 хурьган худалдагдаа.

ТОДОРХОЙ ТОБШОЛОЛ ХЭХЭЭР ЛЭ

Эдеэ хоолой продуктнуудые элбэгээр үйлэдбэрилжэ бэлдэхэ талаар зайлуулашагүй зорилгонуудай табигдаад байһан мүнөө үедэ республикымнай районуудай ажахынууд һү, мяха, нооһо ехээр үйлэдбэрилжэ, гүрэндэ тушааха талаар горитой оролдолго гаргаа. Тусхайлбал, Кабанскын район бүхыдөө 72 660 тонно шэгнүүртэй мал, шубуу үүсэлхээр хараалагдаһан түсэбөө 53 110 тоннодо хүргөөд байна. Тиихэдэ Загарайн, Тарбагатайн районууд даабаряа 69 процент бэелүүлбэ. Мүн Прибайкалиин, Ивалгын районой ажахынууд түсэбөө 60—63 процентдэ хүргөө юм.

Мяханай комбинадта һайса хүшэлһэн, ехэ шэгнүүртэй үхэр, хони, гахай тушаажа, хүн зоноо эрхим шанартай мяхаар хангахаар бүхы оролдолгонуудай элсүүлэгдэжэ байн гэһээ, Баргажанай, Баунтын, Ахын, Хэжэнгын, Зэдын, Яруунын районой ажахынуудһаа үүсэлэгдэхэ мал тон үсөөнөөр тушаагдаа гэхэ гү, али түсэбынь 26—35 процентһээ үлүүлэгдээгүй байна. Энэ хугасаа соо республикымнай ажахынуудһаа гүрэндэ 63 707 гахай, 25 958 хонин, 80 599 шубуун, 181 661 үхэр, 11 362 адуун тушаагдаба. Мухар-Шэбэрэй районой колхоз, совхозуудһаа 21 187 үхэр, 3277 гахай, 3646 хонин, 5625 шубуун, 790 адуун мяханай комбинадта тушаагдаа. Тиихэдэ Тарбагатайн, Кабанскын, Хяагтын районһоо гахай, Хориин, Сэлэнгын, Захааминай, Зэдын районой ажахынуудһаа хонин, Загарайн, Кабанскын районой шубуунай фабриканудһаа шубуун, Бэшүүрэй, Захааминай районһоо адуу морид олоор тушаагдаба.

Үнгэрһэн август һарада Кабанскын, Мухар-Шэбэрэй, Загарайн райондо малай, шубуунай мяхан ехээр худалдагдаа. Ойрын үдэрнүүдтэ республикымнай ажахынуудай холын бэлшээридэ гаргагдаһан һүрэг адууһа мал үбэлжөөндөө бусажа ерэхэнь гээшэ. Эндэл шэгнүүрээ хүсэһэн, хүсэд таргалһаниинь тэрэ дороо илгагдажа, үүсэлэгдэхээр мяханай комбинадта эльгээгдэхэнь ха юм. Тобшолбол, һаядаа адууһа мал ашаһан автомашинанууд мяханай комбинадууд тээшэ таһалгаряагүй һубарихань ойртоо.

Үнгэрһэн хугасаа соо олон районуудта айл зонһоо үүсэлэгдэхээр адууһа мал худалдажа абаха хүдэлмэри үргэдөө. Жэшээлбэл, республика дотор най 4123 тонно шэгнүүртэй мал, шубуун, гахай айлнуудһаа худалдагдажа абтаа. Тэрэнэй 3686 тонноньажахынуудай түсэбтэ оруулагдаба.

Байгша ондо түлжүүлжэ томо болгоһон үүлтэртэ малаа олоор худалдажа олзотоһон район олон. Үүлтэртэ малай үйлэдбэриин «Бурятское» нэгэдэлээр Ивалгын, Мухар-Шэбэрэй, Кабанскын районой ажахынууд хамагһаа олоор һайн үүлтэрэй буха, хуса, азарганууддые, мүн эхэ мал худалдаа.

Сагаан эдеэ элбэгжүүлхэ талаар мүрысөөнэй эршэ һулараагүй. Энэ жэлдэ үнеэн бүриһөө 2500 килограмм һү һаахаар бүхы һаалишаднай хүсэлөө элсүүлнэ. Тобшолбол, жэлэй эхинһээ хойшо бүхы шахуу районууд һү үйлэдбэрилгээ нёдондоной энэ үеынхиһөө горитойгоор дээшэлүүлээ.

Энэ хугасаа соо гэхэ гү, али зунай бэлшээриин үедэ айлнуудһаа нилээд ехэ хэмжээнэй сагаан эдеэн суглуулагдаа. Хэрбээ 1989 ондо 19 100 тонно һү худалдажа абаһан һаа, энэ жэлдэ 23 134 тоннодо хүргэгдөөд байна. Хэрэглэмжэһээ үлүү гараһан һү суглуулха хүдэлмэри Кабанскын, Яруунын, Тарбагатайн райондо эмхитэйгээр ябуулагдаа.

Байгша ондо республикымнай һаалишад сагаан эдеэ гүрэндэ тушааха түсэбөө дүүргэхээр ехэ оролдолго гаргаа. Жэшээлбэл, Баргажанай, Бэшүүрэй, Яруунын, Загарайн, Хурамхаанай, Мухар-Шэбэрэй, Хориин, Тарбагатайн, Прибайкалиин, Сэлэнгын, Хойто-Байгалай районууд нёдондоной энэ үеынхиһөө һү ехээр бэлдхээд байна. Үнгэрһэн август һарада Зэдын, Тарбагатайн, Загарайн районуудай һаалиин фермэ, һүнэй комплекснуудһаа продукци ехээр худалдагдаа. Тиин гэһээ Баунтын, Захааминай, Кабанскын, Хэжэнгын, Хурамхаанай, Хяагтын, Мухар-Шэбэрэй районой һаалишад һү тушаалгаяа доошолуулаад байна.

Жэлэй эхинһээ хойшо шубуушаднай продукци үйлэдбэрилжэ бэлэдхэхэ түсэбөө урагшатайгаар бэелүүлжэ ябана. Тиихэдэ хонишоднай сагаан алта суглуулжа гүрэндэ тушааха түсэбөө дүүргэхын түлөө бүхы шадабаряа гаргаа гэжэ элирнэ. Энэ жэлдэ нооһон нёдондоной хиһоо ехээр худалдагдабашье, даабариин дүүргэгдэхэнь хүшэр байна.

Мүнөө хаа-хаанагүй малай үбэлжэлгэ эхилбэ. Илангаяа һаалиин мал үбэлэйнгөө байрада оруулагдажа, шанаржуулагдаһан тэжээл бэлдэхэ цех, кухнинуудын хүдэлгэгдэжэ захалаа. Гэбэшье олон районой ажахынууд урдынгаа дутагдал дабтажа, үнеэдэйнгээ һү шэмые доошолуулна. Газаа үшөө хүйтэржэ, хюруугай ехээр унаагүй байһан эдэ үдэрнүүдтэ бэлшээридэ, хуряагдаһан поли дээрэ малай эдихэ тэжээл элбэг ааб даа. Теэд энээндэ найдажа, бэлэдхэһэн тэжээлээ гамнажа, үнеэдээ үдэр бүхэндэ бэлшээхэдээ барииштахагүй, харин улам доройтохо байһанаа ойлгохо гээд найдахаар. Урда жэлнүүдтэ үнеэдээ хагдаржа байһан ногоондо бэлшээжэ, хэды ехэ продукци абтангүй хиидэ алдагдаа һэм.

Сагаан эдеэ үйлэдбэрилхын хажуугаар мал шахаха хүдэлмэри эмхидхэхээр болонхой. Илангаяа үбэлжэлгээ дабахагүй доройтоһон, үбшэн үлбэр бэетэй хони, хурьгадаа, буруу, унагануудаа һүрэгһөө амяарлажа, һайн шанартай тэжээл дээрэ харууһалжа хүшэлүүлхэдэ гарза хоролтонь үсөөрхэ байна ха юм.

Тобшолбол, республикымнай колхоз, совхозуудта үбэлжэлгын һаранuудта адууһа малай ашаг шэмые дээшэлүүлхэ заншалта тэмсэлынь үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэхэ зэргэтэй.

Редакциин агропромышленна таһаг.

Тэжээл бэлэдхэлгэ—бүгэдын хэрэг

Яруунын совхозой түрүү механизатор Николай Игнатьевич Перетолчиной даадаг бригадын гэшүүд мүнөө силос дараха түсэбөө амжалтатайгаар бэелүүлжэ шадаба. Эдэнэр дүн хамтадаа 7 мянган тонно ногоон набша нэмаа траншейнүүдтэ хэжэ үрдибэ. Бригадирай хэлэһэнэй ёһоор, обёосой, горохой, ешмээнэй, рапсын холисонуудһаа һайн шанартай шэмэтэ тэжээл нөөсэлэгдэһэн байна.

Энэ бригадын гэшүүд дээрэ дурсагдагша ургамалнуудые хабартаа тарихадаа, агротехническэ бүхы эрилтэнүүдыень тон нарингаар сахиһан байха юм. Иигэжэ

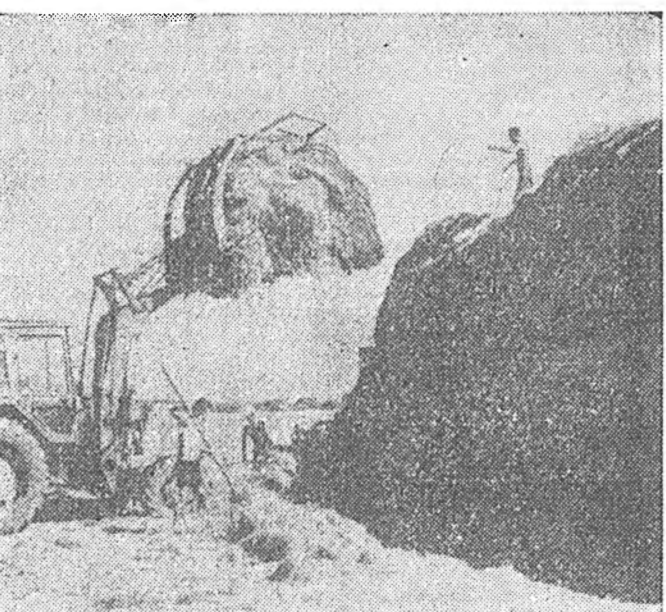
СИЛОС ДАРАЖА ДҮҮРГЭЭ

тэдэнэр гектарай дунда зэргээр 130-аад центнер ургаса хуряажа абаа.

Мүнөө тус коллектив силос дарахадаа, эдэ ургамалнуудтаа дабһа, минеральна бодосуудые нэмэжэ, тэрэнээ бүри шанаржуулжа шадаа. Энэнь һүүлэй һүүлдэ һү ехээр абалгада һайнаар нүлөөлхэ байна бшуу.

М. ШАГДАРОВА.

Яруунын район.

АРГА ШАДАБАРЯА ЭЛСҮҮЛНЭ

Саяанай совхоз байгша ондо 1426 гектар сабшаланһаа 30400 центнер үбһэ хуряаха түсэбтэй юм. Тус ажахыда мүнөө Виктор Зарубин, Владислав Бандеев, Герман Тыкшеев, Василий Сыденов, Бадмажаб Романов, Виктор Даргуев, Цыден Дармаев гэгшэдэй ударидадаг луговодуудай звено үбһэ тэжээл бэлэдхэнэ.

Һүүлэй мэдээгээр тус ажахыда 20000 центнер үбһэн һүрилэгдөөд байна. Илангаяа совхозой оньһожоруулагдамал звенонууд бороогой орожо һаатуулбашье һаань, арга боломжоёо хэрэглэжэ, үбһэ һайн шанартайгаар һүрилжэ абахын тула шадалаараа оролдоно.

Улаан-Горхоной, түбэй фермын үбһэ тэжээл бэлэдхэгшэд Дмитрий Сушкеев, Василий Сыденов, Герман Тыкшеев гэгшэд үглөөнэй нэрэнһээ үдэшын харанхы болотор сабшагдаһан ногоогоо һэлижэ хатаагаад, һайхан үбһэ һүрилнэ. Эндэ бүхыдөө 280 гектар сабшалан бии. Тэдэнэр хамтадаа 4740 центнер үбһэ хуряаха зорилготой юм.

— Бидэ наратай үдэрнүүдтэ бүтээсэтэйгээр ажаллахые оролдонобди. Сэлмэг үдэрэй тоотоходо ехэ багагүй, һаһатайшуулшье булта ерээд туһална. Тэжээл бэлэдхэхэ гээшэ хамтын хэрэг. Байгша ондо ногооншье, таряаншье яһала һайнаар ургаа. Ургасаяа саг соонь хуряажа абаха гэжэ оролдонобди,— гээд звеное хүтэлбэрилэгшэ Бадмажаб Романов хэлээ бэлэй.

Һүүлэй мэдээгээр совхозой 3-дахи отделениин В. Д. Даргуевай, Б. Д. Романовай, Ц. Л. Дармаевай хүтэлбэрилдэг үбһэ хуряалгын звенонууд тэжээл бэлдхэхэ хүдэлмэреэ түгэсхэхэ ойртоод байна. Эндэ Бадмажаб Романов түрүүшынхеэ звеньеводоор хүдэлнэ. Байгша оной хабарһаа А. С. Ирдынеевтэй сугтаа Вышкын 62 гектар, Дунда-Сэлеэнэй 120, Баруун-Бэедэхи 96 гектар сабшаланда минеральна, органическа үтэгжүүлгэ оруулһан юм.

Һаянай Б. Романовай звено Вышкын, Баруун-Бэедэхи сабшалангай ургаса хуряажа дүүргээд, Дунда-Сэлеэндэ ажаллахаар нүүжэ ерэнхэй. Үбһэшэд дурсагдагша хоёр газарай сабшаланһаа түсэбэй ёһоор 3 мянган центнер үбһэ һүрилхэ аад, оройдоол 1,7 мянган центнер хуряажа абаба. Тиин звеногой гэшүүд үндэр, үдхэн ногоотой Дунда-Сэлеэнэй сабшаланда ехэ найдэнги ажаллана. Бүхыдөө эдэ сабшаланһаа 6 мянган центнер үбһэ бэлэдхэхэнь бэлэн бэшэ бшуу. Звено гол түлэб дүршэлтэй механизаторнуудһаа бүридэнхэй. Тусхайлбал, үнинэй механизаторнууд Ш. Д. Эрдынеев, Ф. С. Гомбоев, Б. Д. Таханов, Д.Л-Н. Гыргенов, В. В. Холхоев гэгшэд эндэ хүдэлнэ. Звеное хүтэлбэрилэгшэ МТЗ-82 тухэлэй тракторайнгаа оньһон түхеэрэлгээр һүри сомоно. Тобшолбол, үбһэшэд хараалһан зорилгоёо бэелүүлхын түлөө бүхы хүсэеэ элсүүлнэ.

Б. ШАРАКШАНОВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Үбһэ һүрилнэ. Тракторай косилкын машинист Федор Гомбоев. Бадмажаб Дашиевич Романовай звеногой хид.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Түнхэнэй район.

Буряадай АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сесси дээрэ 1990 ондо республикын хүн зониие эдеэ хоолой зүйлнүүдээр хангалгые һайжаруулха тухай асуудалые хаража үзөөд, хойшолуулашагүй хэмжээнүүдые хараалаа һэн. Теэд мүнөө эдэ хэмжээнүүд ямараар бэелүүлэгдэжэ байна гээшэб? Энэ шухала асуудалда харюу абахын тула «Буряад үнэн» болон «Правда Бурятии» газетэнүүдэй редакцинуудтай хамта Буряадай АССР-эй Верховно Совет «түхэреэн стол» эмхидхэһэн байгаа.

Республикын Верховно Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо, «Буряад үнэн» газетын редактор Р. Б. Гармаев, Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо А. М. Шевченко, «Бурятскагропромсоюзай» түрүүлэгшэ Н. Н. Найданов, «Бурятскагропищепром» нэгэдэлэй начальник Н. И. Калашников, Буряадай АССР-эй арадай депутадууд К. П. Альцман, Г. К. Языков, О. Б. Хомутов, Н. Я. Кондаков, Б. Б. Намдаков, Буркоопсоюзай правлениин түрүүлэгшэ В. С. Худугуев, арадай депутадуудай Бэшүүрэй районно Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ В. Е. Гулгонов, «Бурятрыбпром» нэгэдэлэй генеральна директор В. М. Солонкин, «Үдэ» гэжэ агрофирмын директор М. А. Ефимов, саад ба овощ ургуулагшадай городской бүлгэмэй түрүүлэгшэ П. Н. Вторушин, арадай депутадуудай Захааминай районно Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ Б. Ц. Семенов, хилээмэнэй продуктнуудай, хилээмэнэй 5-дахи баазын директор В. В. Устинов, Зэдын районой Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ А. Ц. Идамжапов, Захааминай районой Михайловкын совхозой арендатор Ш. Ш. Ванданов, Улаан-Үдын хилээмэнэй комбинадай директор М. И. Красикова, хүдөө ажахын продуктнуудые худалдаха ба шанарыень хинан шалгаха талаар гүрэнэй ахамад инспектор М. А. Спиридонов, Улаан-Үдын горплодоовощторгын директор Т. Д. Чурукбай, партиин республиканска комитедэй харюусалгата хүдэлмэрилэгшэ В. И. Карпов, «Правда Бурятии» газетын редактор Л. Т. Левченко, республикын Верховно Соведэй таһагуудые даагшанар В. Ч. Нимаев, А. Д. Чукаев, В. Б. Бадмаев болон бусад «түхэреэн столой» хүдэлмэридэ хабаадаа.

Засагай дээдын зургаанай Агропромышленна комплексын ба эдеэ хоолой асуудалнуудай талаар комиссиин түрүүлэгшэ Ю. И. Алексеев тэрэнэй заседаниие хүтэлбэ.

Республиканска газет[...] хабадаалгатайгаар эмх[...] һэн «түхэреэн столой» ниһаа тоосоон

ХОЙШОЛУУЛАШАГҮЙ ХЭМЖЭЭНҮҮД ХЭЗЭЭ БЭЕЛҮҮЛЭГДЭХЭБ?

— ЭНЭ «ТҮХЭРЕЭН СТОЛЫЕ» эмхидхэхынгээ урда тээ манай комиссиин гэшүүд, хото, хүдөөгэй эдеэ хоолой магазинуудаар, баазануудаар, колхоз, совхозуудаар ябажа хараһан, предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай хүдэлмэрилэгшэдтэй уулзажа хөөрэлдэһэн байгаа, — гэжэ Юрий Игнатьевич хөөрэлдөө эхилбэ.

Гүрэнэй болон кооперативна худалдаа наймаанда мяхан дуталдана, сагаан эдеэгээр, овощоор, бусад зүйлнүүдээр хүнүүдэй эрилтэ хэрэглэмжэнүүд муугаар хангагдана. Түбхын түрүүн энэ юунһээ болоноб гэхэдэ, хүдөө ажахын продукци ехээр үйлэдбэрилхэ, һайнаар хадагалха талаар колхоз, совхозуудта, хүдөө ажахын бусад предприятинуудта бии байһан арга боломжонууд, нөөсэнүүд гүйсэд дүүрэнээр бэелүүлэгдэнэгүй, хүдөө нютагуудта ажаһуугшадай хубиин ажахы, саад ба овощ ургуулагшадай ажал хэрэгүүд хангалтагүйгөөр элсүүлэгдэнэ.

Республикын хүдөө ажахын предприятинуудтай али алиндань аша туһатай кооперационно ба харилсаанай хэлсээтэ холбоо тогтооһоной үндэһөөр промышленна, барилгын, транспортын предприятинуудай, организацинуудай олохон коллективүүд эдеэ хоолой асуудалые шиидхэлгэдэ эдэбхи үүсхэл гаргаагүй.

— Хүдөө ажахын продукци бэлэдхэхэ, буйлуулан болбосоруулха, хадагалха хэрэгтэ горитой дутуу дунданууд ушарна. Үйлэдбэрилэгшэд болон хэрэглэгшэдэй хоорондо удаан болзорой хэлсээн баталагдаагүй байһаар. Мяха, һү, үрэ жэмэс ба овощой зүйлнүүдые буйлуулан болбосоруулха шэнэ предприятинуудые бариха, бии байһан предприятинуудые һэльбэхэ хүдэлмэри һулаар ябуулагдана, хүдөө нютагуудта, мүн хото городуудта продукци хадагалха байра байгуулха талаар урдынхяараа гээгдэжэ ябанабди,— гэжэ Ю. И. Алексеев оролто үгэнгөө түгэсхэлдэ хэлэбэ.— Зай, нүхэдүүд, энэ шухала асуудалаар өөһэдынгөө һанамжануудые хэлэхыетнай хүсэнэб.

Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо А. М. ШЕВЧЕНКО түрүүлэн үгэ абаба. Бүхыдөө 766 мянган гектарай талмай дээрэ хабарай тарилга хэгдээ. 17,6 мянган гектарта хартаабха һуулгагдаа. Мухар-Шэбэрэй, Бэшүүрэй, Хяагтын районуудта хартаабхын тарилга зарим тэды хорооггдоо. Энэ юунһээ болооб гэбэл, һүүлэй хоёр жэл соо саадай участогуудта 22 мянган гектарай газар үгтэһэн байна. Хүнүүдые огородой эдеэгээр һайса хангахын тула хитад мэргэжэлтэдые КНР-һээ урижа ерүүлээбди. Тэдэ 12—13 мянган тонно овощ ургуулха ёһотой. Мүнөө 2—3 мянганиинь колхозой дэлгүүртэ оруулагдаа. Үндэһөөрөө һайжаршаһан юумэн үгы. Түрүүшээр ган гасуур, һүүлээрнь бороо хура һаатуулаа.

400—420 мянган тонно тарян хуряагдахаар хараалагдана. Энэнь түсэбэй 80 процент болохо юм. 230 мянган тонно хартаабха, 40 мянган тонно овощ хуряагдаха. Һүүлшынхинь түсэбһөө 1,5 дахин ехэ байха. Тэжээлэй ургамалнууд мүн лэ ехэ байхаар хараалагдана. Теэд хурьаалгын эршэ дэлисэ тоншье хангалтагүй. Колхоз, совхозуудта туһалхын тула 4500 студентнэр, 250 автомашина, запасной частьнууд, түлишэ-түрхилгын материал эльгээгдэхэ юм.

Хүдөө нютагуудта ажаһуугшадай үмсын үхэр мал олошоруулха талаар ажал ябуулагдана. Нёдондонойхиһоо 2744 тугал хүнүүдтэ олоор худалдагдаа. Үнгэрһэн долоон һарын турша соо үмсэһөө 2 мянга шахуу тонно мяхан, 10 миллионһоо үлүү үндэгэн ороо, гэбэшье худалдаа наймаанай таһалдал зайсуулагдаагүй байһаар.

Н. Н. НАЙДАНОВ «Бурятскагропромсоюзай» түрүүлэгшэ:— Хубиин хамһабариин болон таряашадай ажахынуудые хүгжөөхэ хэрэгтэй. Мүнөө үедэ энэмнай гол түлэб хооһон үгэ болонхой. Таряашадай ажахынуудта хүсэ багатай 22 трактор үгэхэ түсэбтэй һаа, 10 трактор, 30 автомобиль худалдаабди. Л. В. Власов таряашадай ажахынуудай ассоциациин түрүүлэгшээр һунгагдаа һэн. Зүгөөр Министрнүүдэй Совет болон Верховно Соведшье тэрэниие баталаагүй байһаар. Эд хэрэглэгшэдэй кооперацида худалдаа наймаае ургэдхэхэ шухала. Городой засагаархид, промышленна предприятинууд эдеэ хоолой зүйлнүүдые ехээр үйлэдбэрилжэ абахын тула юушье хэнэгүй, шефскэ туһаламжа үзүүлэгдэнэгүй. Энэ талаар хэды болотор идхалгын хүдэлмэри ябуулха зомбибди?!

К. П. АЛЬЦМАН, карин сэмбын комбинадай генеральна директор:— Бидэнэй Тайлсын совхозтой хэлсээ баталһанһаа хойшо хоёр жэл үнгэрбэ. 1993 он болотор 400 үхэртэй, 800 гахайтай болохые хараалнабди. Теэд совхозой директор нүхэр Жигалин юундэшьеб дурагүйдэжэ, хэлсээгээ мүртэйгөөр бэелүүлнэгүй.

Маанадта 25 жэлээр газар үгыт. Газар тухай хуули хэрэгтэй. Газаргүйгөөр юушье түйлажа шадахагүй байнабди. Саашадаа бидэ һайн үүлтэрэй үхэрэй, мориной, гахайнь тоо толгойе 2 мянганда хүргэхые хараалнабди. Һаяхан А. П. Калашниковай хүтэлбэрилдэг Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо ошожо ерээ һэм. Тэндэ тад ондоо байдалтай байна. Колхозой хүтэлбэри сельскэ Соведтэй нягта холбоотойгоор хүдэлнэ.

Бидэ хамһабариин ажахытайбди. Мүнөө эндэ 35 эхэ гахай харууһалагдана. 35 гектар газар бидэнэртэ хэрэгтэй. Тиигэбэл манайда хүдэлмэришэдые мяхаар, овощоор, хартаабхаар хангалга шиидхэгдэхэ байна гэжэ Клавдия Павловна мэдүүлбэ.

Н. И. КАЛАШНИКОВ, «Бурятскпищеагропром» нэгэдэлэй начальник:— Хэрбээ болбосоруулгын промышленностиие пэльбэн шэнэлээгүй һаа, эдеэ хоолой зүйлнүүдээр хүнүүдые хангаха талаар юушье түйлажа шадахагүй байнабди. Үндэһэн хубилалтануудые хэхын тула буйлуулан болбосоруулгын предприятинууд һэльбэгдэхэ, мүнөөнэй түхеэрэлгэ хэрэгсэлнүүдээр хангагдаха, үйлэдбэриин технологинь наринжуулагдаха ёһотой. Колбасагай заводой барилга урагшаа дабшанагүй. 60 процентнь ашаглагдаа. Үнэгэтэйдэ сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүд тодхогдохо зэргэтэй. 400 мянган түхэригэй модульнуудые, эдеэ хоолой зүйлнүүдые болбосоруулгын промышленностиин түхеэрэлгэ хэрэгсэлнүүдые худалдажа абаабди.

Г. К. ЯЗЫКОВ, Верховно Соведэй хуули гаргалгын комиссиин түрүүлэгшэ:— Хэн нэгэнэйнгээ хэлэһэн үгэдэ харюу үгэхые оролдохо бэшэ, харин шухала асуудалнууд тухай, хойшолуулашагүй хэмжээнүүд тухай хөөрэлдэхэ ёһотойбди. Тиигэбэл мүнөөдэр урдаа табиһан зорилгодоо хүрэхэ байнабди гэжэ һананаб.

О. Б. ХОМУТОВ, Буряадай АССР-эй арадай депутат:— Хүн зоной аша туһын асуудалые шиидхэхэ ямар нэгэн эди шэди болохо аабза гэжэ хүлеэһэнэй үлүү. Комплексно хэмжээнүүд бэелүүлэгдэхэ ёһотой. Тэрэнэй тула промышленность, худалдаа наймаан һайнаар хүдэлхэ зэргэтэй. Манайда иимэ комплексно программа үгы байһаар. Энэ хадаа тон муу. Ахын районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз арендна харилсаанда ороо. Бүхы газараа колхозниигуудтаа дамжуулжа үгөө. Фермерэй ажал ябуулгые хүгжөөхэ түсхай шэглэлтэй, холын хараата программа зохёогдоогүй байна.

...Эдеэ хоолой зүйлнүүдые элбэг дэлбэг болголгодо сэхэ хабаатай эмхи зургаануудай, предприятинуудай, нэгэдэлнүүдэй хүтэлбэрилэгшэд түрүүлэн үгэ хэлэхэдээ, юрэ ажал тухайгаа тоосохо зуураа, энэ талаар хойшолуулашагүй шухала хэмжээнүүдые бэелүүлжэ байһанаа дурдаагүй байһаниинь харамтай.

В. С. ХУДУГУЕВ, Буркоопсоюзай правлениин түрүүлэгшэ:— Республикын эд хэрэглэгшэдэй кооперациин хүдэлмэрилэгшэд ороной Эдеэ хоолой программа бэелүүлхэ хэрэгтэ өөрынгөө хубитые оруулдаг, оруулхашье ёһотой. Манай хүдөөгэй худалдаа наймаанай бэлэдхэлгын конторонуудта ажаллагшад гол түлэб зонһоо хүдөө ажахын продуктнуудые худалдажа абадаг. Гэхэтэй хамта Буркоопсоюз мал худалдажа абаад, тэдэ малаа тобир тарган болоторнь адуулаад, өөһэдөө өөһэдыгөө мяхаар хангаха ёһотой. Мүнөө бидэнэр, жэшээлхэдэ, хүдөөгэй районуудта колбаса үйлэдбэрилэн гаргадаг 14 цехтэй гээшэбди. Тэдэ цехүүдтэ үдэр бүри хэдэн зуугаад тонно колбаса үйлэдбэрилэгдэжэ, зониие һайнаар хангадаг боложо байнабди.

Юрэнхыдөө, үдэр бүри магазинуудта мяхан худалдаанда гаргагдаха ёһотой. Зониие мяхаар таһалгаряагүйгөөр хангахын тула жэлдэ 20 мянган тонно мяха худалдаха ёһотойбди. Түсэбнайшье тиимэ юм. Байгша оной 8 һарын туршада 8 мянган тонно мяха бэлэдхээбди. Жэлэй дүүрэтэр үшөө хэдэн мянган тонно мяха бэлэдхэхэ аргатайбди. Колбаса үйлэдбэрилхэдэ, үхэрэй мяхан ехээр хэрэгтэй болодог. Тиимэһээ бидэ хари гүрэнһөө мяха худалдажа абаха баатай болонобди.

Зонһоо худалдажа абаһан мяхаяа хадагалха холодильнигууд районуудта баригданхай. Гэбэшье холодильнигууд бүри олоор баригдаха ёһотой.

Зон өөһэдынгөө хубиин үхэр мал, хони хурьга болон гахайнуудые колхоз, совхозуудта тушаадаг, тиигэжэ тэдэнь гүрэндэ мяха тушааха түсэбөө дүүргэдэг байна. Минии һанахада, хубиин үхэр малые колхоз, совхозуудта тушааха ябадалые хорихо хэрэгтэй. Тиигээл һаа, хубиин мал бултадаа бэлэдхэлэй конторонуудта тушаагдаха байна ха юм.

Алим жэмэс болон овощ бэлэдхэхэ хэмжээнүүд абтажа байнхай.

В. Е. ГУЛГОНОВ, арадай депутадуудай Бэшүүрэй районно Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ: — Хүдөөгэй ажалшадай эршэтэ ажалай хүсөөр байгша ондо бага бэшэ ургаса, ороохо тарян ургуулагдаа. Зүгөөр ургуулһан ургасаяа гээлтэ хоролтогүйгөөр сүм хуряаха, амбаарта оруулха гээшэ эгээн хүшэр асуудал болоод байна. Үнгэрэгшэ жэлдэ хартаабха абаашаха талаар Улаан-Үдэ городой овощ худалдадаг эмхитэй хэлсээ баталһан байгаабди. Зүгөөр мүнөө жэлдэ тиимэ хэлсээн баталагдаагүй. Тиимэһээ байгша оной ургаса хаанашье оруулха байһанаа мэдэнэгүйбди.

Минии һанахада, городойхид хүдөөгэй ажалшадта ехэ туһа хүргэхэ аргатай. Тэдэнэр колхоз, совхозуудта, жэшээлхэдэ, хартаабха хадагалха байра бариха аргатай. Тэрэ байра соо хадагалһан хартаабхаяа удаань өөһэдөө зөөжэ абаашаха эрхэтэй байна ха юм. Эдэ бүхы хүдэлмэриие хэлсээнэй ёһоор дүүргэхэдэ болоно.

Удаадахи шухала асуудал —хүдөө ажахын продукциин сэнгые ондоо болгохо хэрэгтэй. Тэрээнгүйгөөр, колхозно дэлгүүртэ юумэ худалдаха гээшэ бэлэн бэшэ.

Байгша оной январиин 1-нэй байдалаар манай район дотор 13 мянган гахай хубиин ажахынуудта бии гэжэ тоолоо һэмди. Мүнөө манай райондо 40 мянган гахай тоологдоно гэжэ тухайлнабди. Энээнһээ уламжалан, үхэр мал, гахайнуудые тэжээхэ тэжээл тон ехээр хэрэгтэй болоно. Тиигэжэ холимог тэжээл ходо дуталдадаг байна бшуу.

Үхэр мал, гахайнуудые тэжээхэ хэрэгтэ хилээмэн ехээр гаргашалагдана. Жэл бүри ноябриин 7 болотор сүүдхэдээ 16 тонно хилээмэн худалдагдана. Харин шэнэ жэл багта оройдоо 4—5 тонно хилээмэн зондо хүртэхөөр байдаг.

В. М. СОЛОНКИН, «Бурятрыбпром» нэгэдэлэй генеральна директор: — Элдэб зүйлэй загаһан хүнэй эдеэ хоолдо горитой һуури эзэлдэг. Тиимэһээ загаһа зондо ехээр худалдаха гээшэ манай шухала зорилго болодог гээшэ. Байгалаймнай суута омоли загаһанай нөөсэ һүүлэй жэлнүүдтэ нэмэнэгүй. Юундэб гэхэдэ, байгаалида хайша хэрэгээр хандажа, гол, горходые бузарлаха ябадал үргэлжэлһөөр. Жэшээлхэдэ, Байгалда шудхадаг Сэлэнгэ мүрэн соо омолиин түрьһэнэй 3 процентнь амиды үлэнэ гэжэ эрдэмтэд тооложо гаргаа. Улаан-Үдэһөө дээшээ Сэлэнгэ мүрэнэй уһан соо энэ тоонь бага зэргэ ехэ юм ха. Тодорхойлон хэлэбэл, омолиин болон бусад загаһанай түрьһэнһөө жараахайнууд тон үсөөнөөр гарана. Манай найдаха юумэн — гансал загаһа үсхэбэрилдэг заводууд болоно. Мүнөө бидэнэр хэдэн миллиард жараахайнуудые Байгал руу табиха заводуудтай гээшэбди. Тэдэ заводуудайнгаа ашаг үрые дээшэлүүлхэ талаар хэмжээнүүд абтажа байдаг.

Хоёрдохёор, томо предприятинуудай хэрэглэһэн халуун ба бүлеэн уһан загаһа үсхэбэрилхэдэ таарамжатай эрхэ байдал олгохо байгаа. Тиимэ арга боломжонууд республика доторнай тон багаар хэрэглэгдэнэ. Гурбадахяар, нютагай Соведүүд эзэгүй байдаг уһа сөөрэмүүдые, нуурнуудые эзэтэй болгожо, тэндээ загаһа үсхэбэрилжэ, олзоборилжо, худалдаа наймаанда гаргаха байгаал ха.

Хэды оролдолгын гаргагдадаг байбашье, байгша ондо загаһа олзоборилхо, дабһалаагүй загаһа, мүн дабһалаагүй загаһа зондо худалдаха түсэб дүүргэгдэхэгүйл ха гээд тухайлнабди.

М. А. ЕФИМОВ, «Үдэ» гэжэ агрофирмын директор:—Овощ ургуулха, тэрэнээ һайнаар, гээлтэ хоролтогүйгөөр хуряажа абаад, гутаангүй байлгажа шадаха гээшэ шухала хэрэг лэ аа даа. Энээн тухай хаа хаанагүй — элдэб суглаанууд, зүблөөнүүд дээрэ япала шанга хөөрэлдөөнүүд болодог гээшэ.

Овощ хадагалха байрануудые олоор бариха ёһотойбди. Хартаабха хадагалха бааза бариха асуудал бирагүйгөөр шиидхэгдэжэ байна. Улаан-Үдын городской Совет тус бааза бариха гэһэн үүсхэл гаргаад, мүнөө дээрэ сэлэ шэмээгүй болонхой. Тодорхойлон хэлэбэл, тус баазын барилга зогсоогдонхой.

Үнэгэтэйн жэмэс буйлуулдаг заводые үргэдхэхэ тухай шиидхэбэри абтаһаар үниинэй. Гэбэшье Байгаали хамгаалха талаар Гүрэнэй комитет сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдгүйгөөр тус завод үргэдхэхэ ёһогүй гэжэ хориһон байна. Тиихэлээрээ хоёрдохи асуудал — сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдые бариха тухай асуудал гараа һэн. Энэ асуудалые хамтын хүсөөр шиидхэхэ ёһотойбди.

Үнэгэтэйн тус завод жэлдээ 3 миллион условно баанха овощ бэлэдхэнэ. Хэрбээ тэрэ заводоо үргэдхэхэ тухай асуудал шиидхээ һаамнай жэлдээ 10 миллион условно баанха овощ бэлэдхэхэ аргатай болохо һэн.

Үнэгэтэйн совхозой ургуулһан овощ үлүүсэ ехэ нитрадтай гэжэ элирүүлэгдэһэн байна. Гэхэтэй хамта нитрат элирүүлжэ байха сагай үргэлжын нүүдэл лаборатори байгуулбал, олондо туһатай байха гэжэ һанахаар.

П. Н. ВТОРУШИН, Улаан-Үдын саад ба овощ ургуулагшадай городской бүлгэмэй түрүүлэгшэ: — Мүнөө дээрээ хамтын оролдолгоор Улаан-Үдымнай 25 мянган гэр бүлэ саад эрхилхэ участогтай болоод байна. Манай саад ба овощ ургуулагшад жэл бүри олон мянган тонно алим жэмэс, хартаабха болон овощ ургуулжа, эдеэ хоолой продукци элбэгжүүлхэ хэрэгтэ хубитаяа оруулалсадаг байна.

Гэхэтэй хамта манай городой саад ба овощ ургуулагшадай хуряаһан овощ, алим жэмэс тушаажа абаха хүдэлмэриие городой, мүн Буркоопсоюзай худалдаа наймаанай эмхинүүд муугаар эмхидхэнэ. Тиимэһээ саад ургуулагшад правлениидээ бэшэг-гомдолнуудые бэшэдэг, телефоноор хонхододог.

Республикымнай томо ехэ предприятинууд барилгын модо, цемент, шифер болон бусад юумэ саад ургуулагшадта багаар худалдана. Тиихэдэ саадай гэрхэнүүдые зондо худалдаха талаар түсэбүүд мүн лэ дүүргэгдэнэгүй. Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй, КПСС-эй рескомой энэ асуудалаар хоёр жэлэй саада тээ баталан абаһан тогтоол дүүргэгдэнэгүй гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Мүнөө дээрээ үшөө 4 мянган гэр бүлэ саадай участогтай болохо зэлжээндэ бэшүүлээд байһаар. Тэдээндэ газар үгэхэ гээшэ шухала зорилго болоно.

Тодорхойлон хэлэбэл, саад ба огород эрхилэгшэдтэ анхарал багаар хандуулагдана. Үнэн дээрээ бидэнэр эдеэ хоол элбэгжүүлхэ хэрэгтэ ехэ үүргэ дүүргэхэ ёһотой, дүүргэдэгшье зон байнабди.

Б. Ц. СЕМЕНОВ, арадай депутадуудай Захааминай районно Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ:— Манай районой байгаалиин уларил ургаса таряа ургуулхада, үхэр мал үсхэбэрилхэдэ таарамжатай бэшэ. Нэгэ тугалай шэгнүүрые 400 килограммда хүргэхын тула 4 жэл соо харууһалха, шахан таргалуулха хэрэгтэй болодог байна. Тиихэдэ республикын дулаан уларилтай урда районуудта иимэ шэгнүүр түйлахын тула оройдоо 2,5 жэл хэрэгтэй ха юм. Тиимэһээ үйлэдбэрилһэн мяханай сэнгые ондо ондоо болгохо байгаа. Холын районуудай мяхан зарим тэды үнэтэй байгаашье һаа хамагагүй гэжэ һанагдана.

Республикамнай гуримшуулагдадаг дэлгүүрэй экономикодо орохоёо бэлэдхэл хэжэ байна гээд мэдэнэбди. Энэ талаар зоной дунда ойлгуулгамжын хүдэлмэри үшөөл һулаар ябуулагдана.

Жэшээлхэдэ, манай ажахынуудта арендна харилсаануудые ургэнөөр нэбтэрүүлхэ хэрэгтэй. Мүнөө дээрээ хүнүүд арендна гуримаар ажаллахаяа яаранагүй. Юундэб гэхэдэ, манай районой ажалшад үйлэдбэриин энэ түрүү онол аргые үшөөл һайнаар шудалаагүй байнал ха.

Буряадай АССР-эй Верховно Совет Арендэ, Газар, Зөөри тухай хуулинуудые яаралтайгаар баталан абаха ёһотой. Тиихэдэ нютагай Соведүүд тэдэ хуулинуудай үндэһөөр ажалаа һэйнаар эрхилжэ, Эдеэ хоолой программа дүүргэхэ үүргэсэ бэелүүлхэ байна бшуу.

В. В. УСТИНОВ, хилээмэнэй продуктнуудай нэгэдэлэй хилээмэнэй 5-дахи баазын директор: — Эдеэ хоолой продуктнуудые ехээр үйлэдбэрилжэ, хүн зоноо гүйсэд хангаха гээшэ мүнөө шухала зорилго юм аабза. Бидэ эндэ абтаһан, бэлэдхэгдэһэн продукцияа гээлтэ хоролтодо оруулангүй, гутаажа, шанарыень муудуулангүй, болбосоруулан буйлуулха болонобди. Ороохо таряанай үнэ сэнгэй дээшэлхэдэ, гахайншье мяхан хомор болохо гэжэ эндэ зүб хэлээ. Хэрбээ холимог тэжээлэй хомор байхада, үшөө үнэ сэнгэйнь дээшэлхэдэ, поршоонхо абажа тэжээхэ дуратайшуул олдохогүй. Мүнөө айлнууд гахайдаа тэжээл оложо ядахадаа, магазинһаа хямда сэнтэй хилээмэ, хүрпээ абажа хэрэглэнэ. Эндэ хорилто хэһээр үнинэйбди. Теэд һүүлэй жэлнүүдэй дүнгүүдые зэргэсүүлэн харахада, город соо октябрь, ноябрь һараһаа магазинуудта олон зүйлэй хилээмэн элбэгжэнэ. Ушарынь хадаа эдэ һаранuудта айлнууд гахайнуудаа үүсэлжэ, хилээмээр хооллуулагдаха поршоонхошье үсөөрнэ ха юм.

Саашадаа хубиин ажахыда гахайнуудай үсөөрхэгүйн тула республика дотороо холимог тэжээл элбэгээр худалдажа, үнэ сэнгыень дээшэлүүлээгүй һаа, һайн һэн. Хилээмэнэй үнэ сэнгэй дээшэлээшье һаа, холимог тэжээл хүн бүхэн магазинһаа худалдажа абаха аргатай байг лэ.

Хартаабхаар гахай тэжээхэ гэһэн һанаашалгатай хүнүүд эндэ байжа болохо. Теэд манай нютагай эрхэ байдалда гахайда хартаабха буйлуулжа эдюулхэ технологи байхагүйл. Гахай хооллуулхын тула хартаабхаяа шанаха хэрэгтэй. Элдэб нэмэлтэнүүдые холилсохо хэрэгтэй ааб даа. Теэд хэн айлай эхэнэр энээниие бэлдэхэб. Сүлөө сагыншье байхагүйл.

Минии һанахада, хэрбээ айлнуудта гахайнуудай үсөөрүүлэгдээ һаа, бүри хүндэ хүшэр байдалда орохобди. Шэнэ алхам хэхэһээ урид һайнаар бодомжолхол хэрэгтэй.

А. Ц. ИДАМЖАПОВ, Зэдын районой Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ: — Мүнөө үедэ ажахы бүхэндэ үргэнөөр дэлгэржэ байһан арендна харилсаанда олон юумэн ойлгосогүй байһаар юм. Нэн түрүүлэн ажахыһаа газар арендээр абагшад үеһөө үедэ хэрэглэхэ эрхэтэй гү? Эрхэтэй гэхын аргагүй. Шэнээр абтаһан Хуулидашье энээн тухай дэлгэрэнгыгээр хэлэгдэнэгүй. Эдэ бүгэдэһөө уламжалан, хүнүүд арендээр газар абахаяа зүрхэсэнэгүй.

Тусхайлан хэлэбэл, манай эндэхи газар үрэжэлтэй һайн бэшэ гээшэ. Тиин энэ газарһаа баян ургаса ургуулхын тула түрүүлэн үрэжэлыень һайжаруулха, уһалагдадаг болгохо хэрэгтэй. Һайнаар бэлдэгдэһэн, үтэгжүүлэгдэһэн газарһаа олзотохоор ургаса абтаха байна ха юм. Теэд газараа ашаг шэмэтэй болгохын тула хэды саг хэрэгтэй гээшэб? Хэрбээ залуу һаа, үшөөл хамаагүй. Харин наһатайхан гэхэ гү, али арбан жэлһээ наһанайнгаа амаралтада гараха хүндэ ямар хаб? Иимэл хүнүүд газар абажа, арендна харилсаагаар ажаллахаяа маргана. Хэрбээ иимэ хүнүүд арендээр абаһан газараа үхибүүдтээ үлөөхөөр найдаһан һаа, арендна харилсаагаар хүдэлмэрилхэ бэлэй.

Манай колхоздо арендаторнууд олошоржо байна. Эдэнэйнгээ хэһэн ажалые, түйлаһан дүнгүүдые согсолон харахадаа, иимэ бодолдо ээлүүдгүй абтадагби. Минии һанахада, арендаторнуудта продукци үйлэдбэрилхэ тусгаар даабари үгэлтэгүй ха. Арендаторнуудые үдэр үнгэргэгшэд гэжэ хэлэхын аргагүй. Ушарынь хадаа арендатор гээшэмнай ажал ехээр хэжэ олзотохо гэжэ шиидэгшэд ха юм. Тиимэл хадаа арендаторнууд һара, квартал, жэл бүхэндэ һайнаар ажаллажа, ехэ продукци үйлэдбэрилхөөр бүхы хүсэеэ элсүүлхэ болоно. Эндэ даабари үгэжэ байнгүй, продукциинь саг соонь тушаажа абахын хажуугаар, ехээр үйлэдбэрилхэдэнь, урмашуулжа байбал, зохид байха. Гадна хүдөө ажахын продуктнуудай үнэ сэн дээшэлүүлхээр болоо. Жэшээлбэл, ажахынууд килограмм мяха үйлэдбэрилхэдөө, 8—8,5 түхэригэй гаргаша хэһэн аад, тэрэ продукцияа 5 түхэригөөр худалдахадаа, 3—3,5 түхэригөөр гарзада оронол. Иимэ жэшээ болохоор баримта захаһаа бии. Хүдөө ажахын продукциин үнэ сэнгые гуримшуулбал, арендаторнуудташье зохид болохо бэлэй.

Арендна харилсаан, кооператив, хамтын подрядай гурим аша үрэтэй гээшэ. Хараад үзыт. Хэрбээ арендатор гү, али кооператор хартаабха, овощ хадагалха хранилищи шэнээр баряа һаа, 5 мянган түхэригһөө дээшэ мүнгэ гаргашалхагүй. Харин тон иимэ хранилищи колхоз барюулбал, адагынь 50 мянган түхэригһөө хахасаха байха.

Ш. Ш. ВАНДАНОВ, Захааминай районой Михайловкын совхозой арендатор: — Ажалай эмхидхэлэй шэнэ гуримай ашаг үрэ ехэ ааб даа. Абаһаар арендатор болохонь хүшэр, хүндэ шэнгеэр һанагдадаг байгаа. Нэгэдэхеэр, арендна харилсаан тухай, тэрэнэй онсо илгаа, ашаг үрэ тухай манда хэншье дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ үгөөгүй, үгэхэшьегүй ха. Юундэб даа, ажахымнай экономическа албанай хүдэлмэрилэгшэд энэ талаар шархуу, аргагүй хашан байдаг. Магад өөһэдөөшье бидэнһээ үлүү юумэ мэдэхэгүй хүнүүд байна гү гэжэ һанахаш.

Саашань ажал тухайгаа хөөрэһүү. Би хүбүүдтэйгээ 1987 ондо ороохо таряа ургуулхаар арендатор болоо һэмби. Юрэдөө, ёһотой, хэндэшье мэдэлгүй арендатор бэшэ, харин ажахынгаа дали доро арендна харилсаанай гуримаар ажаллахаар шиидээбди. Абаһаар манда 411 гектар хахалагдадаг газар үгтөө. Мүн хэрэгтэй элдэб машина, түхеэрэлгэтэй тракторнуудшье үгтэһэн ааб даа.

Бидэ, арендаторнууд, ажахытайгаа хэлсээ баталхадаа, даажа абаһан энэ поли дээрээ һайн сортын үрэһэнэй таряа тарижа хуряаха зорилго урдаа табяа һэмди. Тиигэжэ үгтэһэн энэ газарайнгаа 100 гектарыень сэбэр паар болгообди. Тиигээд 100 гектартэнь шэниисэ, 100 гектарта горох, 100 гектарта обёос тариһан байнабди гэхэ гү, али силос даража абахаар обёос горохой холисо таригдаа һэн. Намартаа түрүүлэн силосэй ургамалнуудай хуряагдахада, намарай паар хахалжа бэлдэдэг гуримтайбди.

Урдандаа гектарай 5,8 центнер таряанай хуряагдадаг энэ полиһоо түрүүшын жэлдэ гектарай 12,8 центнер ургаса абтаһан байна. Тиихэдэ совхознай шэнэ жэлдэ гектарай дундада зэргээр 7 центнер таряа суглуулаа һэн.

Урдандаа амар байһан ааб даа. Механизатор бүхэн ургаса тушаа һанаагаа зобохогүй, хэһэн хүдэлмэриингөө хэмжээгээр түлбэреэ абаад байгаа бшуу. Бидэнэй түрүүшын дүнгөөр олон нүхэднай һонирхожо, арендна харилсаанай гурим үргэнөөр дэмжэгдэжэ эхилээ һэн. Хэрбээ урдандаа совхоздомнай тракторно-таряан ажалай хоёр бригада бии байһан һаа, мүнөө арендаторнуудай табан звено байгуулагданхай ажаллана. Арендатор болохоһоо хойшо совхозой директор, ахамад агроном, инженерһээ туһаламжа гүйжэ, хойноһоонь дэхэсалдахаяа болинхойбди. Өөһэдынгөө ажалые өөрөө мэдээд хэхэ эрхэтэй болоходоо, захиралта, заабари хүлеэхэ гуримнай усадхагдаба бшуу.

Байгша ондо ургаса юрэнхы дээрээ һайнаар гараа. Бидэ силосэй ургамалнуудые арбан хоёр үдэрэй туршада сүм хуряажа дараабди. Һайнаар ажаллахада олзотой. Нёдондо 27.205 түхэригэй олзо оруулаа һэмди. Тусхайлбал, хүн бүхэнэй 9095 түхэригэй продукци үйлэдбэрилэгдөө гэхэ гү, али 4890 түхэриг салин түлбэри абтаа юм.

Өөрөө үмсэдөө олон мал баринагүйб. Манай нютагта бэлшээри бага, хүшэр юм. Мүнөө тугалтай нэгэ үнеэтэйб. Гахай байгаа ааб даа. Үүсэһээ үлэхэ юумэн байхагүй. Нэгэ хүбүүмни гунжатай, нүгөөдэнь хоёр үнеэтэй. Залуушуул мал олоор барихаар хүсэ шадалтай гээшэ. Наһатай болоходо, хубиин ажахыда мал бариханьшье хүшэр байдаг. Үшөө юу хэлэлтэйб? Баян ургаса хуряахын тула тарилгаяа харууһалха хэрэгтэй ааб даа. Илангаяа зунай, намарай сагта айлнуудай малай таряаланда орожо эдихэгүйн тулада һайнгаар херёолхоһоо гадна шалгаха, хараха хэрэгтэй байдаг. Тобшолбол, ажалаа шадажа эмхидхээ һаа арендна харилсаанай гуримаар хүдэлһэн хүн яһала олзотохо юм.

М. И. КРАСИКОВА, Улаан-Үдын хилээмэнэй комбинадай директор:— Сэхыень хэлэхэдэ, манай республикада эдеэ хоолоор хүн зониие хангалга һайжараагүй, улам доройтожо байна. Үнгэржэ ерэхэдээ, Улаан-Үдэ городто ажаһуугшад гартаа эдеэ хоолой талонтой аад, тэрээгээрээ хүсэд продукци абаха аргагүйдэнэ.

Түргэн болзорто эдеэ хоолой продуктнуудые элбэгжүүлхэ арга боломжо бии гү? Бидэ гансал колхоз, совхозуудта найдажа байнгүй, айлнуудай хубиин ажахые анхардаг байбалнай, үлүү бэшэ һэн ха. Нэн түрүүлэн хубиин ажахынуудһаа үлүү гараһан гахайн мяха ехээр абажа бэлдэхээр холодильнигтай складуудые олоор бариха хэрэгтэй. Энэ талаар биратай ажал ябуулагданагүй.

М. А. СПИРИДОНОВ, хүдөө ажахын продуктнуудые худалдаха ба шанарыень хинан шалгаха талаар гүрэнэй ахамад инспектор:— Тушаагдаха продукциин үнэ сэнгэй дээшэлжэ байхада шанартань анхарха гээшэ шухала. Мүнөө хартаабха дээшэлүүлэгдэһэн сэнгээр абтахань. Теэд республикын хартаабха ургуулдаг ажахынууд гүрэндэ гутахагүй һайн шанартай продукци бэлэдхэхээр хүсэд бэлэдхэлтэй гү? Минии бодомжолходо, хуушанайхяараал ябана хабди. Өөрын һайн үрэһэ хүрэнгэгүй сагтаа үбшэ хабшанда нэрбэгдээгүй, гутахагүй хартаабха бэлэдхэхэмнай дэмы гэжэ һананаб.

Овощ тушаа хэлэхэ болоо һаа, олон ажахынууд бэлэдхэлэй эмхинүүдтэй хэлсээ баталһан гээшэ ааб даа. Тиихэдэ мүнөө ажахынууд суглуулһан огородойнгоо эдеэ өөһэдөө городой дэлгүүртэ гү, али районойнгоо түбтэ асаржа худалдадаг болоо. Продукцияа наймаалхадаа, олонхи ушарта дүршэлгүйдэнэ гү, али дэлгүүртэ овощ абаашаал һаамнай, хүнүүд таталуургүй худалдажа абаха гэжэ юундэшьеб алмайрна. Энэ алдуутай. Олзо олохо, хүн зониие овощоор хүсэд хангаха гэбэл, болзорыень, мүн хүнүүдэй эрилтые хараада абаха хэрэгтэй ааб даа. Тэрэгүйгөөр нэгэл

Арадай эрдэм hуралсалай шэнэ шатада

...соёлойнгоо, угсаата нютаг [illegible] хэлээр hуралсалтадай гэмээр хорёод [illegible] жэлдэ республикын hургуулинуудта [illegible] хэлэнэй хатаалан мэдэрнэбди. Эдэ [illegible] угсаата хэлээ хүн [illegible] эзэгэ оюун баялиг гээшэ [illegible] түшэглэн, угайн [illegible] хубаарие хүгжөөжэ, [illegible] зорюулха ёhо- [illegible] хэлэли үетэн урга-

Мүнөө республикымнай хото, хүдөөгэй буряад үхибүүдтэ түрэлхи хэлэнэйнь хэшээлнүүдэй зарим тэды заагдажа эхилhэниинь hайшаалтай гээшэ. Жэшээлхэдэ, Улаан-Үдэ хотын хэдыхэн hургуулинуудта 7—8 жэлэй саана буряад хэлэн заагдажа эхилээ hэн. Мүнөө үедэ никсэлэ хотымнай 31 hургуулида 40 үлүүтэй багшанар түрэлхи хэлэ заажа байна. Тэдэнэр hуралсалай шэнэ жэлэй эхиндэ сугларжа, ажал хэрэг тухайгаа, ямар эрхэ байдалда хүдэлмэрилжэ байhан тухайгаа хэлсэжэ, дүй дүршэлөөрөө хубаалдажа тараа hэн.

Тэрэ уулзалгаhаа тэмдэглэлнүүдые дурадханабди.

[...]ЛАСАЙ ХЭРЭГТЭ ЗОРЮУЛХА

(Улаан-Үдын hургуулинуудай буряад хэлэнэй багшанарай семинарhаа)

...рондоо харилсан ажалладаг, илангаяа нэмэл хэшээлнүүдтээ ябалсажа, дүршэл шадабариие хапан абалсадаг гуримтай байна. 7-дохи hургуулиин багша Мэдэгмаа Эрдынеевна Цыренова «Байгал далай» гэhэн темээр ехэ удха шанартай хэшээл үгэhэн байна. Багша тэрэнээ үнгэргэхэдөө, оршон тойронхи байгаали хамгаалха талаар мүнөө үеын эрилтэдэ таарууляжа, уран буряад хэлэн дээрээ алдарта далайнгаа баялигууд тухай үхибүүдтэ тодо ойлгосо үгөө юм. Гадна эндэхи буряад хэлэнэй нэгэдэлэй багшанар хэшээлнүүдhээ гадна гэхэ гү, али классhаа гадуур хүдэлмэри эдэбхитэйгээр ябуулдаг байна. Жэшээлхэдэ, «Хараасгай» гэжэ үхибүүдэй журналда зорюулжа, «Арадай хани барисаан» гэhэн hайндэр үнгэргэгдөө. Тэрээндэ үхибүүд болон багшанарhаа гадна түрэлхидшье уригдажа олоороо ерээд, багашуулайнгаа буряад хэлэн дээрээ гүйсэдхэhэн уран уншалга, дуу, хатар болоод сценкэнүүдые хужарлан шагнаhан, хараhан, баясаhан байна. Тэрэшэлэн 51-дэхи hургуулиин буряад хэлэнэй багша Елизавета Цыреновна Дашанимаева «Сагаан hарын найр наадые» бүхы hургуулияараа бэлдэжэ, Яхадhаа, Шэтэhээ, Эрхүүhээ ерэhэн айлшадай урда уран шэмэглэлтэйгээр табижа, тэдэниие, мүн hургуулиингаа коллективые, түрэлхидөө баясуулhан байба.

Дурсагдагша районой буряад хэлэнэй багшанар hуралсалай жэлэй эсэстэ «уранаар уншагшадай» болоод, «уранаар гүйсэдхэгшэдэй» конкурснуудые үнгэргэжэ, үхибүүдэй hонирхол үргэдхэдэг юм. Эдэ бүгэдэ хэмжээ ябуулгануудта түрэлхи хэлэеэ шудалжа байhан багашуул ехэ баярладаг, уран шүлэг, ирагуухан аялгатай дуу гүйсэдхэхэhөө эхилээд шог ёгтойхон сценкэнүүдтэ хабаадалсахые эртээнhээ хүсэдэг. Районой багшанарай дунда олон жэлдэ hургуулида хүдэлhэн, үхибүүдтэй харилсажа дүй дүршэлтэй болоhон багшанар олон. Тэдэнэй тоодо Цырегма Жамбаловна Шадапова (48-дахи hургуули); Анна Жимбиевна Рыгзенова (10-дахи hургуули); Татьяна Сафроновна Шеботкина (13-дахи hургуули); Галина Дашижамсуевна Цыренова (6-дахи hургуули); Елизавета Цыреновна Дашанимаева (51-дэхи hургуули) болон бусадые абаhаар дурдамаар. Эдэ багшанар багашуулда түрэлхи хэлыень ойлгуулхада элдэб зүйлнүүдые, харуулан ойлгуулха хэрэгсэлнүүдые гол түлэб өөhэдынгөө арга шадабаряар бэлдэжэ, хэшээлнүүдээ hонирхолтойгоор үнгэргэдэг гуримтай юм. Гадна эдэ багшанар түрэлхидэй дунда ойлгууламжын ехэ хүдэлмэри ябуулжа, үндэhэн хэлэ, бэшэгэйнгээ хүүгэдтэ абтасатай халдасатай байха арга нүхэсэлнүүдые үргэлжэ бэдэржэ, ёhотойл зохёохы шанартай ажал ябуулгаа эрхилжэ байдаг. Жэшээлхэдэ, Цырегма Жамбаловна Шадапова зааншалта болоhон «Сагаан hарын найр», «Хоца Намсараевай 100 жэл», «Цокто Номтоевой 80 наhанай ойдо» гэхэ мэтын темэнүүдээр hурагшадайнгаа түрэлхидтэй хамта удха hайнтай уран найруулгын үдэшэнүүдые эмхидхэжэ, бүхы hургуулиингаа баяртай хүхюун hайндэр болгоhон байба. Тиихэдэ Г. Д. Цыренова «Арадаймнай сэсэн мэргэн hургаал» гэhэн темээр нэмэл хэшээл үнгэргөө hэн. Тэрэнь хүмүүжүүлхы ехэ удха шанартай байжа, үхибүүд арадайнгаа мэргэн hургаалнуудые hонирхолтойгоор ойлгожо, хадууржа абаа гээшэ. Тодорхой олон жэшээнүүд дээрэ багшын тогтожо, тайлбари үгэхэнь яhалашье hонин байгаа.

Энэ семинар-уулзалга дээрэ буряад хэлэндээ hураха дуратай үхибүүдэй аман хэлэлгые, мүн бэшэлгые хүгжөөхэ тухай 46-дахи hургуулиин багша Дарима Дамбиевна Гомбоева өөрынгөө хэрэглэдэг дүршэл тухай hонин элидхэл хэбэ. Тиихэдэ 6-дахи hургуулиин багша Г. Д. Цыренова, 48-дахи hургуулида түрэлхи хэлэ заадаг Ц. Ж. Шадапова гэгшэд нааден гэээшэ хэшээлнүүдэй үедэ үхибүүдтэ ямараар нүлөөлнэб, hуралсалhаа гадуур үхибүүдтэй болон түрэлхидтэй хэгдэдэг хүдэлмэринүүд тухайгаа дэлгэрэнгыгээр тогтожо хэлээ hэн.

Мүн эндэ 51-дэхи hургуулиин багша Е. Ц. Дашанимаевагай мэдээсэл сугларгшад hонирхолтойгоор угтаа. Нүхэр Дашанимаева 1970 ондо Улаан-Үдын багшанарай институдай буряад хэлэ, литературын факультет дүүргээд, Хориин аймагай Тэгдын, Баруун-Хасууртайн дунда hургуулинуудта удаан ажаллаhан тула багшын ажалай ехэ дүй дүршэлтэй нүхэр байба. Дээрэ дурсагдагша hургуулида тэрэ мүнөө долоодохи жэлээ ажаллажа эхилбэ.

Семинарай боложо байхада хэдэ хэдэн багшанартай уулзажа, ажал хэрэгүүд тухайнь, ажалайнь эрхэ байдал тухай хөөрэлдөө hэмди. Сэхыень хэлэхэдэ, Улаан-Үдэ хотын hургуулинуудта буряад хэлэ заалга хүшэрхэн эрхэ байдалда ябуулагдана. Ушарынь хадаа түрэлхи хэлэнэймнай хэшээлнүүд 6-дахи, 7-дохи үрогуудта үнгэргэгдэдэг гуримтай. Эндэхи алишье hургуулиин hуралсалай түсэбтэ буряад хэлэнэй хэшээлнүүд оруулагдадаггүй hэн тула расписанидашье үгы.

Мүнөө сагай эрилтээр ород, буряад хэлэнүүд адли эрхэ байдалда үзэгдэхэ ёhотой. Гэбэшье түрэлхи хэлэеэ манай үхибүүд ехээр гасаашалуулагдаhан эрхэ байдалда, ёhын тэдыдэ сугларжа шудалха баатай болоно. Түрэлхид үхибүүдэйнгээ үндэhэн хэлээ үзэхэ хэрэгтэнь дуратайшье hаа, нэмэлтэ үлүү сагаар үзэгдэхэдэнь, үхибүүдээ хайрлаха ушартай болоно гэжэ багшанар нэгэн дуугаар мэдүүлбэ. Бусад хэшээлнүүдтэ hуужа эсэшэhэн үхибүүд дахинаа 6-дахи, 7-дохи, 8-дахи үрогуудтаа буряад хэлээ шудалха эрмэлзэлтэй үлэхэ ха юм.

— Тиигээдшье буряад хэлэнэй хэшээл долоон хоногтоо оройдоол гурба дахин болодог. Харин ород хэлэн хэшээлнүүдэй үдэр бүри заагдажа байдаг. Ород үхибүүд буряад нүхэдтэеэ хамта буряадаар дуугаржа, бэшэжэ hураха дуратай байдаг. Тиимэhээ манай хэшээлнүүдтэ үгтэдэг эрхэ байдал хараhаар, мэдэhээр сагайнгаа хубаарие шамарлаhаар, бээ бээ hажаажа, хулжан ябашадаг заншалтай,— гэжэ 51-дэхи hургуулиин багша Е. Ц. Дашинимаева хөөрөө hэн.

Хотын hургуулинуудта 7—8-дахи жэлээ буряад хэлэн заагдана гэнэбди. Гэбэшье эдэ үнгэрhэн жэлнүүдтэ энэ хэрэг багшанарай болоод буряад түрэлхидэй эдэбхи үүсхэл дээрэ ябуулагдажа байhаар. Тиимэhээ түрэлхи буряад хэлэ шудалха талаар гүрэнэй тусхай тогтоол, шиидхэбэригүйгөөр энэ хэрэгээ саашадаа үргэдхэхэ, хүгжүүлхэгүймнай мэдээжэ. Дээрэ дурсагдагша эрхэ байдалда буряад хэлэнэй хэшээлнүүд саашадаашье үгтэжэ байгаа hаа, үхибүүднай түрэлхи хэлэндээ дурагүй болохо байна бэшэ гү?

Эдэ мэтын асуудалнуудаар КПСС-эй республиканска комитедэй секретарь Л. Ч. Нимаевада хандаа hэмди. Теэд хэзээ хубилалта болохо юм? Д. Банзаровай нэрэмжэтэ Буряадай багшанарай институдта түрэлхи хэлэнэймнай факультет хуулитаар нээгдэжэ, hуралсалай энэ жэлhээ академическэ хоёр бүлэгтэ 50 залуушуул ехэ конкурс дабажа абтаба. (Урдань 25 хүнэй нэгэ бүлэг абтадаг hэн). Гадна хорёод жэлэй туршада хаагдаад байhан буряад хэлэ, литератураар заочно hуралсал эндэ мүн лэ нээгдээл.

Хотын hургуулинуудта буряад хэлэ заадаг багшанар hуралсалай тусхай программагүй, методикогүй, тусхай номуудгүй, дидактическа материалгүй байнабди гэлсэнэ.

Үнэхөөрөөшье түрэлхи хэлэеэ оройдоошье мэдэхэгүй гү, али бага сага мэдэхэ үхибүүдтэ hуралсалай тусхай хэрэгсэлнүүд тон лэ хэрэгтэй гээшэ. Гэбэшье дээрэ дурсагдаhан бэрхэшээлтэй сагта эдэ hургуулинуудта ажаллажа байдаг мэргэжэhэн багшанар өөhэдынгөө дүй дүршэл хамтаараа хэлсэжэ, тэдэ бүгэдэеэ согсолжо, хамтынгаа энэ дэмбэрэлтэ хэрэгтэ хэрэглэхэ байгаа ха гэжэ hанагдана.

12-дохи hургуулида буряад хэлэнэй багшаар ажаллажа байhан Баярма Дондоковна Раднаева мүнөө hуралсалай жэлдэ түрэлхи хэлэнэй хэшээлнүүдые телевиденеэр залгуулан дамжуулжа байха. Тиимэhээ нүхэр Раднаева эндэ үгэ хэлэжэ, багша бүхэн энэ дамжуулгада хэбаадалсахадаа, өөhэд өөhэдынгөө темые эртээнhээ бэлдэжэ, hурагшадтаяа хамта үнгэргэхэ ёhотой гэбэ.

Манай республикын үндэhэн хэлые шудалалгада, тэрэниие хүгжөөлгэдэ аша туhатайгаар нүлөөлхэ хэмжээ ябуулгануудые райсоведэй арадай эрдэм hуралсалай таhагууд болон министерство, багшанарай мэргэжэл дээшэлүүлхэ институт, РСФСР-эй арадай эрдэм hуралсалай министерствын национальна hургуулинуудай эрдэмшэнжэлгын институдай Буряадай филиал хойшолуулашагүйгөөр бэелүүлхэ зэргэтэй.

Үндэhэн буряад хэлээ республика доторсо гүрэнэй хэлэн болгохо, hургуулинуудта буряад классуудые, тусхай буряад hургуулинуудые нээхэ саг тулажа ерээ!

Б. ЖАНЧИПОВ,
манай корр.

СЭЛЭНГЫН БУРЯАДУУДАЙ ТҮҮХЭ, ТЭРЭНЭЙ АВТОР ТУХАЙ

Хэнэйшье мэдэхээр, бүри эртэ урда сагhаа буряад арад еман зохёолтой байhан гээшэ. 18-дахи зуун жэлhээ эхилэн буряадууд хуушан монгол үзэгөөр (дээрэhээ доошонь бэшэдэг үйгүр мэлгэй бэшэгээр) ном зохёол бэшэдэг болобо. Тэрэ сагhаа буряадуудай элдэб эсэгэ, отогуудай түүхэнүүд, угэй бэшэгүүд зохёогдоод, хуушан монгол хэлэн дээрэ хэблэгдэжэ болhон байха юм. Хори ба Агын, Сэлэнгэ ба Баргажанай, бэшэшье нютагай буряад зоной түүхэ хэдэн арбан зохёолнууд — летопись, хроникэнууд бэшэгдэhэн бии гээшэ. Мүнөөнэй буряад литературна хэлэн дээрэ эдэ түүхын [illegible] «Буряад үнэнэй» нюурнуудта hая гарагдаг болонхой. Ород хэлэн дээрэ оршуулагдаhан иимэ зохёолнууд хомор.

Буряад арадай түүхын зохёолнууд, угай бэшэгүүд удаахан сэг соо хадагалагдаад, тоогдонгүй хэбтээжэ байhан гээшэ. Ажабайдалаа hэргээжэ, үндэhэорнь хубилгажа байhан мүнөөнэй үе сагта бидэ бүхы «нюуса» байhан юумэнүүдые гаргаха ёhотойбди. Буряадайнгаа угай бэшэгүүдые, түүхын зохёолнуудые, летописьнуудые үндэhэн хэлэн дээрэ хэблэн гаргаха саг тулажа ерээ.

Танай анхаралда дурадхагдажа байгаа «Сэлэнгын монгол-буряадуудай түүхэ» гэжэ летопись 1868 ондо бэшэгдэhэн байна. Энээн дотор буряад зоной, илангаяа сэлэнгын буряадуудай түүхэдэ болоhон шухала үйлэ хэрэгүүд, түүхын баримтанууд тэмдэглэгдэнхэй, гол түлэб тоолон нэрлэгдэнэ. Урда үедэ бэшэгдэhэн зохёолнууд [illegible] эхигэдэжэ байгаа. Мүнөө бэшэгдэhэн түүхын зохёолнуудhаа урданай летописьнуудhаа нэгэ бага илгаатай байха юм.

«Сэлэнгын монгол-буряадуудай түүхэ» энэ бүлэг буряадуудай түүхэдэ бэшэгдэhэн зохёолнуудай эгээл томонь болоно. Энэ түүхые Дамби-Жалсан Ломбо-Цэрэнэй бэшэhэн байна. Тэрэ хадаа бабай-хурамша отогой хүн, 14 жэл соо Сэлэнгын буряадай ахамад тайшаа ябаа. Дамби-Жалсанай уг гарбалые табан үе абаад үзэхэдэ иимэ байна. 1728 ондо Ородой элшэн сайд граф Савва Рагузинскийтай шүүлэнгэ Матуу Шишинин [illegible] 1747 ондо [illegible] тэрэнэй хүбүүн Аюша 1767 ондо [illegible]. Тэрэнэй хүбүүн Туруту 1781 ондо баhа иимэ тушаалда ороhон юм. Турутын хүбүүн Ломбо-Цэрэн 1807 ондо Сэлэнгын буряадуудай ахамад тайшаагаар батламжлагдаhан байна. Дамби-Жалсан энэ хүнэй хүбүүн болоно.

Сэлэнгын буряадуудай олонхи отогууд монгол уг гарбалтай. Ехэнхинь 17—18 зуун жэлнүүдтэ Монголhоо нүүжэ ерэhэн түүхэтэй. Эдэнтэй хамта Байгалай баруун талаhаа нүүжэ ерэhэн булагадууд, бэшэшье отогуудай хүнүүд hуудаг болоhон байна. Мүнөө үедэ сэлэнгын буряадууд гэгдэдэг зон гансал Сэлэнгын аймагай дэбисхэр дээрэ hуудаг бэшэ, харин Хяагтада, Зэдэдэ, Ивалгада, Бэшүүртэ, Захааминда hууна.

Бидэ энэ «Сэлэнгын монгол-буряадуудай түүхые» хуушан монголhоо мүнөөнэй литературна буряад хэлэндэ оруулбабди. Тиигээд тус түүхые уншагшадай анхаралда табинабди.

Шкраб ЧИМИТДОРЖИЕВ.

Дамби-Жалсан Ломбо-Цэрэнэй
Сэлэнгын монгол-буряадуудай түүхэ

Ород гүрэнэй эрхэтэд, Зүүн Сибирьтэ hуугша үнэн этигэлтэ албата хасагууд, нүүдэл монгол-буряадууд, ой тайгаар зөөжэ ябадаг хамнигад ба бусад түрэлтэн, бөө мүргэлтэн, бурханай шажантан урда сагhаа уг изагуур үндэhые домоглоhон түүхын бэшэмэл зохёолгүй юм. Тэдэндэ үеhөө үедэ хэлсэдэг аман зохёол, домогууд элбэг бэлэй.

Монголой Чингис-хаанай албата ойрат-буряадhаа гарбалтай Асуйхан гэжэ нэрэтэй удаганай Байгал далайн эрьеэр ябатар далайн эрьедэ хүхэ буха хүлээжэ, хүрхиржэ байба. Эндэ иимэ байха ёhогүй гэжэ удаган гайхаба. Магад, бурхан тэнгэриин заяагаар эрэгүй хадамни энээниие намда эльгээбэ гү гэжэ бодобо. Нүхэргүй байhан хадаа бодожо үзөөд тэрээнтэй нэгэдэхэ hанаа гаргаад ниилэhэн байна. Удангүй удаган хээлитэй боложо, хоёр хүбүү түрэбэ. Ехыень Буряадай, багыень Хорёодой гэжэ нэрлэбэ.

Нэгэтэ Буряадай хадын оройн жодо модон соо нэгэ басагантай уулзаба, тиигээд, тэрэнээр hамга хэбэ. Хоёр хүбүүтэй болобод. Ахыень Эхирид, дүүень Булагад гэжэ нэрлэбэд.

Эхирид найман хүбүүтэй бэлэй. Тэдэнэйнь уг үндэhэд Байгалай тэрэ бэедэ Эрхүү мужада Верхоленск, Балаганск, Ида мэтэ нютагуудта hуудаг hэн. Байгалай энэ бэедэ Забайкальска областьдо олон үндэhэ яhатан ажаhуудаг бэлэй. Эндэ Булагадай үринэр Монголhоо орожо ерэhэн уг обогтонтой холисолдожо, хамтаржа hуужа байhан түүхэтэй. Булагад зургаан хүбүүтэй hэн. Тэдэнhээ гараhан уг үринэрэйнь олонхи Байгалай тэрэ бэедэ Балаганск, Хүти, Ольхон, Доодо-Үдэ гэхэ мэтэ нютагуудта hуудаг харануудд, ашабагад, бэшэшье олон зонтой хамта hуудаг hэн.

Эхиридэй найман хүбүүдэй, булагадай зургаан хүбүүдэй үринэр Буха ноён абатайбди, Будан хатан эжытэйбди гэжэ хэлсэдэг бэлэй. Хаан уулын жодо модон соохи Залман ноёндо хии сагаан улаагша үнеэнэй hү сасан үргэл хэжэ мүргэдэг заншалтай hэн. Энэ заншалынь мүнөө хүрэтэр Байгалай энэ талын зарим худара буряадуудта үлэнхэй.

Байгал далайн дундахи Ольхон аралда Хорёодойн ябажа ябатар огторгойhоо гурбан хун шубууд халин бууажа, далайн захада гурбан басагад болон хубилжа, үзэсхэлэн hайхан хубсаhа шэмэгээ тайлан орхижо, далайда орожо шунган сэнгэжэ эхилбэ. Хорёодой гайхахын ехээр гайхаба. Тэрэ басагадай нэгэнэйнь хубсаhа шэмэгые абан нюужа, тэндэ ойро хоргодон hууба. Басагад эрьежэ ерэбэ. Тиигээд хоёрынь хубсаhа шэмэгээ үмдэн, хун болон дэгдэжэ огторгойдо халин ошобо. Нэгэ басаганиинь Хорёодойдо хубсаhа шэмэгээ абтаад нюсэгээр үлэшэбэ. Хорёодой Асуйхан удаган эхэдээ зальбарба. Маша хүйтэн hалхин үлеэбэ. Басаган даараажа, аргагүй болоходонь, Хорёодойн эбэртэ орожо баригдашаба. Тэндэhээ эхилэн эрэ эмэ болобо. Арбан нэгэн хүбүүдые түрэбэ. Тэрэ арбан нэгэн хүбүүдhээ дэлгэрhэн уг үндэhэтэн одоо арбан нэгэ эсэгын хори-буряадууд болоно.

Буряадуудай нэгэ зариманиинь Росси, Дундада Улас (Хитад) хоёрой хоорондо хилэ табиха үедэ (XVIII зуунай эхеэр) хилын саана барга, монгол гэхэ мэтэ арадуудай дунда үлэшэhэн юм. Тэдэнэй дунда хори-буряадай арба нэгэн эсэгын түрэл таhардаhанууд олон hэн.

Хорёодойн бүлэ анхан Ольхон аралда нютаглажа байгаа. Тэндэ байхадаа Хорёодой үбгэрбэ, hамганшье хүгшэрбэ. Нэгэтэ hамганиинь үбгэндөө хандан иигэжэ хэлэбэ:— Би хүгшэн болобоб. Арба нэгэн эрые түрөөб. Одоо үри бэеhээ хаана ошохо hэнбиб. Эртымни хубсаhа гоёлто шэмэгые намда бусааажа үгыш. Үхэхын урда үмдэжэ нэгэ бага сэнгэhүүл дээ. Үбгэн зүбшөөржэ хубсаhа шэмэгынь гаргажа үгэбэ. Хүгшэн хубсаhа шэмэгээ абаад гэртэ оробо. Тэрэ эртынгээ хубсаhа үмдөөд орхиходоо хун шубуун болошобо. Үрхөөр дэгдэн ниидэжэ гараха сагтань үбгэн хара гараараа hэбердэад барижа шадабагүй. Тэрэ эхэнэр хун боложо огторгой өөдэ дэгдэжэ гараhаар мүнөө болотор бусажа ерээгүй юм гэлсэдэг. Хори зон хун шубуун угтайбди, хуhан модон сэргэтэйбди гэдэг заншалтай. Тиимэ тула эртэ сагhаа эхилэн хун шубуудай ерэхэ, бусаха үедэ hүнэй архи сасадаг заншалтай байгаа.

Хорёодой, эхирид, булагад гурбан эсэгын үринэр Байгалые тойрожо хада уулаар, ой тайгаар, тала дайдаар, уhа мүрэнүүдые зубшан нютагладаг бэлэй. Ан гүрөөл агнажа, загаhа барижа амидардаг, бэеэ тэжээдэг бэлэй. Эртэ сагта тэдэндэ бурхан ном байгаагүй, хубарагууд байгаагүй, сааза хуули үгы hэн. Уула хадада, ой тайгада, уhанай дэргэдэ бөө удаганда мүргэжэ, шүтэжэ ябадаг зон байhан гээшэ.

Христосын 1200 ондо Байгалай урдахи ба хойнохи нютагуудта Киргиз-Хакас улас өөрын хаантай нютаглажа hууhан гэдэг.

Англи Франциин зуу гаран элшэнэр Росси дамжан Байгалай тэрэ эрьедэ байhан Холоошондо ерэжэ, онгосо хэжэ Байгалые мүнөөнэй Посольско монастырай hууряар гаталhан гэдэг. Тиигээд тэдэнэр Ара Ильмэн үгсэжэ, Саридаг дабажа, Үдэнгэ уруудан бууагаад, Ара-Мүртые дабажа, Үбэр-Мүртөөр Тамчида hууhан киргиз хаанай нютагта ерэбэ. Тэндэ нэгэ хэды соо амараад, 1310 ондо урагшаа мордожо Бээжин хотодо хүрэжэ ерэбэ. Тэрэ үедэ Бээжиндэ Чингисэй угай Хайсан Хүлэг-хаан шэрээдэ hуужа байhан. Тэрэнэй мэдэлдэ Монгол, Түбэд, Хитад, дэлхэй дээрэхи олохон гүрэнүүд байhан юм. Чингис-хаанай уг үргэлжэлүүлэгшэ Тогоон Түмэр-хаан Монгол Юань гүрэнэй hүүлшын хаан байhан. 1368 ондо гэхэ гү, али эрэ шара бичэн жэлдэ тус хаан засаг түрэеэ алдажа Хитадhаа намнуулhан юм. Тэрэ үе сагhаа эхилжэ, Монголой хүсэн бууража, алдаршаhан богдо Чингис эзэнэй хуряажа хамтаруулhан олон тоото срон түрэнүүд бутаржа эхилбэ. Росси, Бухара (Сартуул), Туркестан, тэрэ мэтэ оронууд монголой мэдэлhээ хойно хойноhоо гаража, өөр өөрын эзэлhэн газартаа гүрэн түрэеэ hэргээн бодхобо.

Үймөөн, hандараан, алалсаан болоходо, албата зонууд аша олзотой, амгалан hууха аргагүйдээд, Байгалые тойрон байгша газарнуудта халха бэдэрэн орожо ерэhэн байдаг. Тэдэнэй дунда монгол, солон, солонгууд, манжа түрэлтэй элдэб зонууд бии hэн. Тэдэнэр эндэхи зонтой ниилэн hууба. Зариманиинь баруулжа, хойшоо нүүжэ, Байгалhаа урдан гарадаг Ангар мүрэнэй, Байгалай баруун-урда үндэр уулаhаа эхитэй Енисей, Иртыш мүрэнүүдэй, Байгалай зүүн-хойнохи хүбшэhөө урдадаг Лена мүрэнэй эрьеэр, мүльhэн далайн эрьеэр hуудаг болобо. Тэндэ яхад, соёд, самоед, сагаан торгууд, татаар, зүйл бүриин нэрэтэй яhатан нютаглажа байгаа.

Монгол дээрмэшэд киргизүүдтэ добтолжо, амар байлгахаяа болибо. Тиимэhээ тэдэнэр нютагаа орхижо, сүлөө газар бэдэрэн нүүжэ эхилбэ. Тиигэжэ тэдэнэр мүнөөнэй Киргиз нютагта ерэбэ. Зариманиинь Баруун Сибирьтэ, Омско ба Семипалатинска областьнуудта, Ураалай шэлэ багта, Ази, Европа түбинүүдэй уулзалга дээрэ нютагжаба. Оренбурга мужадашье киргизүүд бии болобо. Ехэ бага хоёр аймаг киргизүүд hая болотор өөрын хаантай байhан гэдэг. Мүнөө киргизүүд бүгэдөөрөө оросын албатанар юм. Олонхинь магометан, үсөөхэниинь христос шажанда оробошье, урданай шүтэлгэеэ— бөө мүргэлөө хаягүй зандаа.

Хитадай хойно, зүүн ехэ далай шадар hуугша манжа угсаатан үсөөхэншье hаа, тайцун нэрэтэ өөрын ноёнтой болобо, хүсэтэй сэрэг хуража байгуулба. 1627 ондо манжанар Хитадта добтолон орожо, Сохор Лочи нэрэтэ хатаниие үлдэжэ, эрэ эмые, эд зөөриень хаман абажа, Хитадые эзэлэн абаhан байна. Тэрэ үедэ Түбэд улас өөрын хаантай болобо. Хүсэ шадалаар hула Түбэд ороной зониие тэрэ үедэ туркнууд, персинүүд, олеодууд, монголшууд добтолжо амгалан байлгаагүй дээрэhээ банчин-эрдэни Лубсан-Чойжамсо, табадахи далай-лама Агван Лубсан-Жамсо гэгшэд Цэцэн-Цоржи ламада Игагсун-хутухта гэжэ соло үгөөд, бэлэг сэлэгтэйгээр, бэшэг захяатайгаар Манжын тайцун нойондо элшэ болгон ябуулба. Тэрэ хадаа Манжа ороной Мукден хотодо 1637 ондо хүрэжэ ерэбэ. Тайцун баяр ёhололой оршон байдалда тахилай ордондо элшэ ламые хүлеэн абажа, Жанжаа хутухта гэжэ нэрэ зэргэ олгон алдаршуулба. Тиигээд тайцун хадаа банчин-эрдэнидэ, далай-ламада бэлэг үргэл хүргэн, ламын шажаниие үндэр дээрэ хүндэлдэг байhанаа мэдүүлбэ. Иигэжэ түбэд тангад дүрбэн аймагай Манжын мэдэлдэ орохын эхи табигдаhан юм. Манжа зон бөө мүргэлтэй hэн. Одоо хаан, түшэмэлнүүд ламын шажанда шүтэхэ, hүзэглэхэ эрмэлзэл гаргаба. Эртэ сагай бөө мүргэлөө орхингүй, хуушан журамаа эбдэнгүй, шэнэ шажаниие дэлгэрүүлдэг, сүмэ хиидые байгуулдаг, лама хубарагуудые тэдхээдэг, дэмжэдэг болобо. Энэ болбол ламын шажанда ороhон арадуудые Манжын мэдэлдэ оруулха нэгэ шухала арга байгаа.

Монголой Тогоон Түмэр-хаанай уг залгамжалагша Бата-Мүнхэ Даян-хаан хэсэг бүлэг боложо таhарhан, бутарhан монгол обогуудые хамтаруулан нэгэдхэжэ, Монгол гүрэниие hэргээжэ, хаан шэрээе эзэлбэ. Тэрэ арбан хоёр хүбүүтэй hэн. Тус бүридэнь аймагые үгэжэ, хаанай нэрэ зэргэ олгоод hуулгаба. Харин Бата-Мүнхын нүгшэhэнэй удаа тэрэнэй үринэр эбгүй болоод, хоорондоо тэмсэжэ оробо. Ехэ хаанай шэрээ буляалдаhанhаа эбээ таhаржа, хүсэтэйнь хүсэгүйгөө дээрмэдэжэ, добтолжо эхилбэ. Саг самууржа, сарнин бутаржа байха үедэ Чахар-Монголой Лигдэн-хутухта ехэ хаанай шэрээдэ hууба. Харин 1635 ондо манжанар сэрэгээр ерэжэ, хутухта-хаание үлдэжэ, эрэ, эмые, үри хүүгэдыень абажа албата болгоhон байна. Манжанар хадаа Чахар-Монголой сунид, түмээд, ордос, жаруud, жилайд гэхэ мэтэ аймаг хушуудые эзэлhэн юм.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

НЭГЭ ХҮНЭЙ БУhАЛГААН

...10-hаа эхилээд ... үдэрэй туршада Улаан-... Соведүүдэй талмай дээ... олон плакадууд ... хажуугаарнь ябагшадай анхарал татаба. ... хоёр hарын туршада ... соёлой министерство ... hэргылжэ, предприятиин арендэдэ үгэхыень ... «Булдаев, Саганов, ... — хүгжэлтын зогсоошо сагай хүтэлбэрилэгшэд», ... министерствын «үтэлбэриин ... зарахагүй үзэл бодолтой ... ажалhаа гаргуу... Ажалhаа хаяhан Конституцитай тааралдахагүй», «Манай эрилтэнүүд: ... саашадань мүн ... абахаар арендэдэ ... — иимэ удхатай мэдээнүүд тэдэ плакадуудта ... Энэмнай республикын Соёлой министерствын ... барилгын научно-... шэнэлэлгын үйлэд... мастерскойнуудай директор байhан Г. А. Ведерниковые эмхидхэхэ гэжэ ... байгаа.

... удэртэнь буhалгаанай ... комитедэй түлөөлэгшэ ... Кузнецоватай уулзажа ... hэм.

... Манай хоёр эрилтын нэгэниинь ... дүүргэгдээгүй. Дүрэмээр — партиин республиканска Министрэй Соведтэ, республикын ... Соведэй Президи... Буряадай Соёлой министрэдэ ябаабди, харин үрэ гараагүй. Л. В. Потапов ... гарашанхай. ... понедельнигэй үдэшэ тэ... уулзаха ёhотойбди.

... соёлой министрэй орлогшо Э. Н. Петрова: ... СНРПМ-эй директор байhан Г. А. Ведерников ажал ту...хай СССР-эй хуулиин 33-дахи статьягай 2-дохи пунктын ёhоор (предприятиие ёhото хүтэлбэреэр хангаагүй) ажалhаа гаргагданхай. Энэ хүн мастерскойнуудай ажал хүдэлмэриие hэльбэн шэнэлдэг гол зорилгоhоонь холодуулжа, хүнгэн мүрөөр ехэ мүнгэ олохо, өөрын ба сугтаа хүдэлдэг хүнүүдэй аша туhада тэрэниие хэрэглэхэ замда оруулhан байха юм. Иигэжэ ажалайнь 50 шахуу процент өөhэдынь аша туhада хэгдэдэг байгаа гээд шалгалтын управлени (КРУ) элирүүлээ. Республикын Соёлой министерствын, республикын Финансын министерствын хамтын коллегинүүд дээрэ энээн тухай тэрээндэ сэхэ хэлэгдэhэн, hэргылэгдэhэн гээшэ. Харин Ведерников хэhэн ажал тухайгаа нэмээжэ худалаар бэшэдэг, hэльбэн шэнэлхэ хүдэлмэри тухай оройдоо мартанхай ябаа. Хүнгэн мүрөөр мүнгэ оложо hурашаhан заримашуул тэрэниие дэмжэээл ааб даа. Харин юумэ зүбөөр сэгнэхэ шадабаритайнууд эндэшье олдоо. Энэ предприятиин ажалша коллективэй соведэй түрүүлэгшэ Воробьёв хоёр коллеги дээрэ Ведерниковые аршалhан аад, hүүлдэнь хуушан харгаа бодоhоо арсажа, нэрээшье, хүнгэн hэбхи мүнгэндэ обтонхойбди гээд мэдэрэн хэлээ hэн.

Эдэнэрэй хоёрдохи эрилтэ — предприятиие арендэдэ дамжуулга. Энэ асуудал харахада үзэхэдэ, арендэдэ орохо эрхэ байдал эндэ үшөө байгуулагдаагүй гээд элирээ. Арендэдэ орохо гэбэл, эдэнэр хүдэлмэришэдэйнгөө тоосо эрид хороохо зэргэтэй.

И. ГОМБОИН.

Бэшүүрэй сельпогой номой магазинда хорин табан жэлэй туршада Г. И. Афанасьева (зураг дээрэ) худэлдэг. Тэрэ тус магазиниие үнинэй даадаг болонхой. «СССР-эй худалдаа наймаанай отличник» гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэтэй Галина Игнатьевнагай магазин нёдондо ном худалдаха түсэбөө 107,1 процент дүүргэhэн байна. Мүнөө жэлдэшье магазинай коллектив hайнаар хүдэлжэ байнхай.

В. С. Григорьева, К. Ф. Афанасьева гэгшэд магазинда хүдэлдэг. Энэ магазин районой hургуулинуудые учебнигүүдээр хангадаг, магазинhаа гадуур худалдаа наймаа эмхидхэжэ, хүн зондо номуудые шадамараар худалдадаг.

В. ГАРМАЕВАЙ фото.

ШАЛГАЛТА ҮНГЭРГЭГДЭБЭ

Наркотическа бодосуудые хэрэглэдэг хүнүүдые элирүүлхэ, тэдэниие аргалха, хүндэ ушарнуудта тэдэниие обществоhоо амяарлаха талаар хэмжээнүүдые манай гүрэнэй правительство абана.

hаяхана республикын МВД-гэй хүдэлмэрилэгшэд шалгалта үнгэргэбэ. Энэ шалгалтада милициин хүдэлмэрилэгшэдhөө гадна ниитын эдэбхитэд ехэ туhаламжа үзүүлсээ гэжэ тэмдэглэе. Үмсын гэрнүүдэй болон дачануудай участогууд шалгалтада ороо hэн. Шалгалтын үрэ дүнгүүд, урид багсаамжалhанhаа холо үлэбэ. Дүүрэн бэшэ шалгалтын ёhоор, республика дотор 200 ушарта мак таригдаhан байба.

Баргажанай райондо 750 килограмм, Кабанскын районд —147, Улаан-Үдын Октябрьска районд —50 килограмм таригдаhан мак олдожо, угы хэгдээ. Республика дотор 4 тонно 83 килограмм мак олдоо гэжэ тэмдэглэлтэй.

Шалгалтын үедэ, хуулида харша ябадал хэhэн ажалшад захиргаанай талаар хэhээгдээ.

РСФСР-эй уголовно кодексын 99—2-дохи статьягай ёhоор, хуули бусаар мак тариhан зон 100 түхэриг хүрэтэр яла түлэхэ, хэрбээ жэл соо хоёрдохёо хуули эбдээ hаа, 3 жэлээр эрхэеэ хаhагдажа болохо гэжэ түгээсхэлдөө үшөө дахин hануулая.

М. РОГОВ,
Буряадай АССР-эй МВД-гэй хүдэлмэрилэгшэ.

ТАСС ХИЛЫН СААНАhАА

МАНАГУА. Ороной бүхы политическэ болон ниитын хүсэнүүдтэй хамта экономическа хүндэ хүшэр доройтон уналгын байдал hайн тээшэнь хубилгахын тулада бүтээмжэтэй бодото алхамуудые Барриос де Чаморрын толгойлдог правительствын түргэн саг соо хээгүй hаань, «социальна ехэ үймөөн» боложо магад гэжэ Национальна сүлөөрэлгын Сандинис фронтын (СФНО) хүтэлбэри тоолоно. СФНО-гой Национальна хүтэлбэриин гэшүүн Байардо Арсе иимэ «социальна үймөөн» октябрь соо боложо магад гэжэ мэдүүлээ.

Мүнөө үедэ республикада национальна бата бэхи эблэрэл хэрэгтэй. Тиигэжэл экономическа асуудалнуудаа шиидхэхэ арга замуудые оложо болохо байна. «Ажалшадай туйлалтануудые үгы хэхэ зорилготой, тэрэл зуура Никарагуада социальна байдалай амгалан байлгада шэглүүлэгдээгүй мүнөө Никарагуада засаг барижа байгшадай политикые СФНО-гой үмэнэhөө Байардо Арсе буруушааба.

МАДРИД. Персиин тохойдохи зүришэлдөөндэ Испаниин сэрэгэй хабаадалсаhанhаа уламжалан, энэ орон соо Зэбсэгтэ Хүсэнүүдые эмхидхэлгэ болон тэрэнэй үүргэ, сэрэгэй алба гаралгын болзор, мэргэжэнги арми бии болгохо арга боломжонууд тухай хурса арсалдаануудые улам hүжэрөөбэ, зүүн тала баримталдаг партинуудай, профсоюзуудай, пацифис хүдэлөөнүүдэй зүгhөө эдэбхитэй буруушаалга үүсхэбэ, Персиин тохой шадар сэрэгэй hуралсал гарахаяа эльгээгдэhэн залуу сэрэгшэдэй эсэгэнэрэй бии болгоhон тааралдуулгын комитет «Хүбүүдыемни бусаагты!» — гэhэн эрилтэ табиба.

Испаниин экономикодо хүшэр ашаан болоhон сэрэгэй гаргашануд, Европо түбидэ боложо байhан hайн hайхан хубилалтанууд арми хубилтаха асуудалай табигдахада түлхисэ үгэhэн байха юм. Тиимэhээ мэргэжэнги арми бии болгоходоо, энэ асуудал шиидхэгдэхэ гэжэ хэлэгдэнэ. Энэ үгэ буляалдаанда хэнэй диилэhэниие саг лэ харуулха юм ааб даа.

БЭЭЖЭН. Азиин олимпиин Соведэй гүйсэдхэхэ комитедэй (ОСА) гэшүүд Кувейтые эзэмдэн абаhантайнь дашарамдуулан, Ирагай командые ээлжээтэ Азиин наадануудта хабаадалсуулхагүй гэhэн дурадхалай түлөө нэгэн дуугаар дуугаа үгэбэ. ОСА-гай Генеральна секретарь Лал Мехта энээн тухай мэдээсэhэн байна.

Байгша оной сентябриин 20-до ОСА-гай генеральна ассамблей боложо, энэ шиидхэбэриин хуби заяан тодоруулагдаха юм. Тус наадануудта Ирагай хабаадалсахагүй байhаниие баталха гэбэл, ОСА-гай 38 гэшүүдэй 20-нойнь дуун хэрэгтэй. Сентябриин 22-hоо октябриин 7 болотор Бээжэндэ Азиин спортивна XI наадануул үнгэргэгдэхэ юм.

КАИР. Нэгэдэмэл Араб Эмирадуудай (ОАЭ) гэгээн санаарта принц, энэ ороной Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй главнокомандалагшын орлогшо шейх Халифа Бен Заид аль Нахайя ОАЭ-гэй агаарай сэрэгэй баазануудай нэгэндэ болон ПВО-гой хүсэнүүдэй частьнуудай байрлаhан газарта хүрэбэ гэжэ МЕНА агентство мэдээсэбэ. «Мүнөө үедэ юунэйшье ушармаар болоод байхадань, бэлэдхэлэйнь хэр зэргэ байhаниень тэрэ шалгаа юм ха.

Эндэ ерээд байhан американ сэрэгэй байрлаhан газарта шейх Халифа хүрөөд гараба. США-гай сэрэгүүдhээ гадна Великобританиин, Франциин, АРЕ-гэй, Сириин, Мароккын сэрэгүүд Ирагай зүгhөө добтолгын хэгдээ hаань, тэрэниие сарахада туhалха гэжэ өөhэдынгөө правительствануудай зүбшөөлөөр эльгээгдэhэн байха юм.

ТОЛИ

ХАНДИВАРИ ҮРГЫТА!..

ХОРИДОХИ зуун жэлэй хорёод-тушаад онуудай үеэр Хонгор уулын хормой дээрэ хоёр зуу гаран гэр байшантай, хэдэн зуугаад ламанартай, арба гаран дугантай, алтан дээбэри дасантай, наян тохой Майдаритай, намжар һайхан хүрээ байһан юм. Гушаад оной химэргаанаар дээрмэшэд шэнгеэр аашалһан шэрүүн хэрзэгы зонхилогшод бии болоод, элинсэгхулинсагайнгаа бүтээһэн алтан зөөрине эбдэжэ, һандаажа, үгы хээ бэлэй. Тэрэ гэһээр жара шахуу жэл үнгэрөө.

Һүүлэй хэдэн жэлэй хугасаада хубилган шэнэдхэлгын арюун амисхалай дулаан нүлөөгөөр хүн зон үнэн болоһон юумые ойлгожо, хуушанайнгаа соёл болбосоролые һэргээн хүгжөөжэ байна гээшэ. Нютаг нютагта мүргэлшэдэй, һүзэгшэдэй бүлгэм тогтоожо, дасан дуганаа һэргээхэ хүдэлөөн боложо байна.

Үнгэрһэн жэлэй һүүл багаар Зэдын аймагай буддын шажанай мүргэлшэдэй суглаан боложо, шажан мүргэлэй бүлгэм бии болгогдоо һэн. Бүлгэмэй зүблэлэй гэшүүдээр 9 хүн һунгагдаа һэн. Цагаатай нютагай пенсионер Д. С. Сосоровые зүблэлэй түрүүлэгшээр, Гэгээтэйһээ пенсионер Ч. Ж. Пагбаевые орлогшоор, тэрэл нютагай Д. В. Норбоевые бухгалтераар һунгаһан байгаа.

Дасан-дуган шэнээр бүтээхын тула мүнгэн зөөри ба барилгын ондоошье хэрэгсэлнүүд ашагүй ехэ хэрэгтэй болохо гэжэ суглаан дээрээ хөөрэлдэжэ, тэрэ мэтын хэмжээ ябуулга эмхидхэхэ даабари һунгагдаһан зондоо үгэжэ баталһан юм. Мүн бүлгэмэй гэшүүд зүблөөн дээрээ тогтоол гаргажа, Зэдын районой бүхы хүн зондо хандалга гаргажа: «Дасан барилгын хандиварине хайрлыта!»— гэжэ хандалга-соносхол тарааһан байха юм. Гадна районой ажахынуудта албан эмхинүүдтэ, дээдын зургаануудта хандажа, али болохо арга туһа хүргэхыень гүйлта-мэдүүлгэ бариһан байгаа.

Тиимэ һайн дуранай, хамтын һанал бодолой, буянгай бүтээлгэдэ хүн бүхэн арга шадалаараа туһа хүргэжэ эхилээ бэлэй. Дасан барилгын жасада хаана яанаһаа мүнгэн зөөри, барилгын элдэб янзын хэрэгсэлнүүд: модон гэр, цемент, хирпиисэ, барилгын хабтагай модонууд гэхэ мэтэнүүд һайн дуранай хандивари-бэлэг болгогдон үгтэжэ эхилэнхэй. Жэшээлхэдэ, Гэгээтэйн зонһоо 11766 түхэриг, Цагаатайн зонһоо 9302 түхэриг, Дээдэ-Үшөөтэйн айлнуудһаа 8171 түхэриг, Дээдэ-Ториин һүзэгтэнһөө 8146 түхэриг, Инзагата, Алцаг, Борьёо, Доодо-Үшөөтэй, Дээдэ-Бургалтай, Бооцо, Оёор, Дэрэстэй, Бага-Нарин, Доодо-Бургалтай, Ёнхор гэхэ мэтын нютагуудһаа 2000-һаа дээшэ, 5—6 мянган хүрэтэр түхэриг мүнгэн сугларһан байха юм. Зарим нэгэн хүнүүд дасан барилгын хандивари болгон, бүришье горитойхон мүнгэн бэлэгүүдые үгэһэн гэбэл: Цагаатай нютагай, анхандаа Гэгээтэй дасанай гэбшэ ябаһан пенсионер Галсан-Нима Лыгденов 1900 түхэриг оруулаа. Гэгээтэй нютагай Самбуу Банзаракцаев, Жэмбэ Норбоев гэгшэд 1000—1000 түхэриг үгөө (эдэ хоёрнай баһал дасанай гэбшэнэр), Дээдэ-Ториин Долгор Ринчинова, Бүргын (Захаамин) Лубсан-Нима Содбоев гэгшэд баһа 1000—1000-ые бэлэглээ.

Зарим колхоз, совхозууд хэдэн мянгаадаар дасанай жасада хандивари оруулаа. Жэшээнь, Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой коллектив 15 мянган түхэриг мүнгэ жасада оруулаа. Мүн Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ колхозой, «Октябрьский» совхозой ажалшад 10—10 мянган түхэриг мүнгэ дасанай жасада оруулһан байна. Һайн дуранай, буянгай хандиваринууд дасанай жасада үдэр бүри орожо үргэлжэлһөөр.

Август һарын эхин багаар, Гэгээтэйн дасанай түрүүшын баригдаһан дуган-гэртэ мүргэлэй үүдэн нээгдэбэ. Тиигэжэ түрүүшын хурал хурагдажа, мүргэл болоо. Тэрэ хурал хурахын тула Ивалгын дасанһаа хэдэн ламанар ошоһон байна. Тэдэнэй ехэнь гэхэдэ, Гэгээтэйн түрүүшын дасанай гэбшэ, Ивалгын дасанай шэрээтэ байһан 96 наһатай лама Дарма-Доди, Ивалгын дасанай мүнөөнэй шэрээтэ Содбо лама, энэл дасанай унзад лама Санжай-Жаб, Нимажаб лама, Балдан лама гэгшэд ошожо, ехэ хурал, мүргэл хиибэ.

Түрүүшын шэнэ дасан нээлгын хуралда хүдөө нютагуудһаа 2000 гаран хүн зон сугларжа, бурханай мүргэлэй ехэ найр болоһон байгаа. Тэрэ мүргэл хуралай боложо байха үедэ хүн зониие хангахын тула хамтын эдеэ хоолой столовонуудые нээбэ. Эдеэ хоолой газарые хангажа, Петропавловкын сельпогой столовын ажалшад, Гэгээтэйн Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой эдеэ хоолой ажалшад, Оёорой совхозой кооперативайхид элдэб янзын амтата эдеэ бэлдэжэ, хүн зониие һайнаар хооллуулжа, найрай шэмэг болгон баярлуулһан байха юм.

Гэгээтэйн шэнээр нээгдэһэн дасанай түрүүшын хуралда гансашье Зэдын зон бэшэ, мүн холын нютагуудһаа, Улаан-Үдэһөө олон айлшад, мүргэлшэд ошоһон байгаа. Тэрэ баярай хуралмүргэлһөө хойшо шэнэ нээгдэһэн дасанай үргөөндэ үдэр бүри сахюусанай жаһаа хурал, бэшэшье хурал-мүргэл боложо, хүн зон үдэр бүри хэдэн зуугаадаар ерэнэ. Зариманиинь, илангаяа пенсионернүүд хэдэн хоногоор мүргэл хэжэ байдаг болонхой. Ушар тиимэһээ мүргэлшэдэй ба ерэһэн хүн зоной байра байдалые бии болгохо шухала хэрэгые нэн түрүүн бүтээхэ ёһотой болоно. Тэрээнтэй хамта мүргэлшэдые эдеэ хоолоор хангаха гээшэ шухала хэрэг болоно.

Тиимэ ехэ хүдэлмэриие бэелүүлхын тула шажантанай, мүргэлшэдэй бүлгэмэй советтэ ажалай элдэб техникэ, машина, трактор гэхэ мэтын юумэнүүд эгээл түрүүн хэрэгтэй болоно. Бүлгэмэй советэй арга боломжоор ба тэдэнэй эрилтээр, гүйлтаар зарим нэгэн колхоз, совхозууд машина, трактор үгэжэ, ехэ туһаламжа хүргэнэ.

Гэгээтэйн дасанай барилгада 3 таһалгатай байрын гэрнүүд баригдажа байна. Тэдэнэй нэгэндэнь конторо байха, нүгөөдэдэнь мүргэлшэдэй байра, гурбадахи байрада эдеэ хоолой столово болохо гэһэн түсэбтэй. Дасанай барилгада ажалай мэргэжэлэй талаар дүршэлтэй хүнүүдһээ бүридэһэн бригада хүдэлнэ. Тэрэ бригада туфаар хэгдэһэн блогуудаар дасанай ханые барижа байна.

Энэ «хоёрдохи түрэлэй» шэнэ дасанай баригдажа байха үе сагые хараад, түрүүшын дасанай түүхэтэй жэшээлхэдэ, ехэл һонин байна. Тэрэ сагай арад зоной ажабайдал, ажал хүдэлмэри мүнөө үеын байдалһаа тад ондоо байһан гэжэ наһатайшуул һайн мэдэнэбди. Тиигээд мүнөө үеын залуу зон тэрэ сагай ажабайдалые бүрэнхышэгөөр лэ мэдэдэг хаш. Тэрэ сагта тиимэ гоё һайхан дасан хүрээ ямар зөөреэр, ямар аргаар барижа байһан юм ааб гэжэ мэдэхын тула түрүүшын дасанай түүхые багаханааршье һаань мэдэхэ хэрэгтэй болоно. Тэрээн тухай тобшохоноор хөөрэбэл, иимэ.

1600 гаран онһоо эхилжэ, Монгол орондо буддын шажанай нэбтэрэлгэ эхилһэн түүхэтэй. Тэрээнһээ хойшо зуугаад жэл үнгэржэ байхада, Монгол, Түбэд оронһоо буддын шажанай ламанар ерэжэ, Сэлэнгын баруун нютагуудаар эшэгы гэр табижа, бурханай ном уншажа, мүргэл эхилээ. 1736 ондо Түбэд лама Лобсон Ранжамба гэдэг Зэдэ мүрэнэй хойто бэедэ гаража, сартуул Гэгээтэйдэ, Үшөөтэйн табангуудта ба Борьёо нютагта эшэгы гэр барюулжа, Бурхан багшын номнол табижа, мүргэл хэһэн байха юм. 1740 гаран онһоо эхилэн, сонгоол угсаатанай лама Түбэдэй ехэ хотодо 7 жэл номдо һуража ерээд, бандида хамбын нэрэ зэргэтэй боложо, Галуута (урданайхяар Хүл нуур) нуурай эрьедэ дасан барюулһан байна. Тиигээд сартуулай нютагуудаар дуган барюулһан байгаа.

1750-яад онуудай үеэр Гэгээтэйдэ модон дуган баригдажа, хамбын хүреэндэ һураһан хуварag ламанар хурал хуража, мүргэл хэдэг болоһон байгаа. Тэрээнһээ хойшо нютагай залуу ламанар Богдын үргөө, Лабран-жуу ошожо, ном эрдэмдэ һуража, чойрын ном шудалжа, эрэмбээ (эрдэм һургууляа, зиндаагаа) дээшэлүүлдэг болоо. Дасан хүреэндээ хуварагуудые һургажа, эрдэм номтой ламанар олошоржо, саг сагай хуралнуудые хурежа, мүргэл үргэлые үргэнөөр хэдэг болоһон байгаа.

20-дохи зуунай эхин багаар сартуул Гэгээтэйн дасан хадаа Буряадай 34 дасанай нэгэниинь гэгдэжэ, гоё һайхан шэмэгтэй, баян соёл сурталтай, эд зөөри элбэгтэй байһан гээшэ.

Нэгэдэхеэр, тэрэ дасанда наян тохой үндэр Майдари бурхан байгаа. Майдари бурханиие зэд гууляар бодото бэеэрнь бүтээжэ, алта шаража, эрдэниин зүйлөөр шэмэһэн байха юм. Тиимэ Майдари бурхантай дасан хүрээ Монгол, Буряад оронуудта үсөөн байһан гэдэг. Тэрэ Майдари бурханиие бүтээхэдэ, Хитадай урашуул уряалаар ерэжэ ажаллаа.

Хоёрдохёор, Гэгээтэйн дасанда «Ганжуур», «Данжуурай» ботинууд бүхэлеэрээ байһан юм. Тэрэ ботинууд болбол юһэн эрдэниин зүйлэй шэрээр барлагдаһан, үнэ сэн гэзшэнь тоологдошогүй, удха ушарынь барагдашагүй байгаа.

Гурбадахяар, Гэгээтэйн дасан дүүрэн, бүрин ехэ самтай байгаа. Тиимэ һайхан самай баг, үнэтэ хоргы дэмбэн, һубһан, эрдэниин зүйлөөр хэгдэһэн зүүбшэнүүд ба самай зужэг нааданууд гүйсэдөөрөө бии һэн. Сам гээшэ тэрэ үедөө аргагүй һайхан театр байгаа, холо ойрын оронуудаар тиимэ юумэ байгаагүй гэхэдэ, алдуу гарахагүй гээшэ ха.

Дүрбэдэхеэр, тэрэ дасанай чойрын ехэ дуганда чойрын хурал (философско суртал) хуража, 10 жэлэй һургуули дүүргэжэ, гэбшын дамжаа барижа, дунда һургуулиин зиндаатай боложо гарадаг һэн. Саашадаа һуража, габжын дамжаа барижа, дээдэ һургуулитай болохо жэшээтэй. Улам дээшээ һуража, һаарамба, дооромбо боложо, эрдэмэй докторой, академигэй эрэмбэтэй болохо. Тиигэжэ эрдэмэй ухаание шэнжэлэгшэ эрдэмтэн хүнүүд болодог байгаа.

Табадахяар, тэрэ хүреэндэ «Диваажан ганданшангад» гэжэ гайхамшагтай һонин хоёр зүйл харуулһан дуганууд байһан юм. Тэдэн соо Шамбалын орониие, хүн амитаниие бодото бэеэрнь харуулһан, һайн түрэлэй, буянтай хүнэй бурханай орондо түрэжэ, нүгэл ехэтэй хүнэй 12-дохи асари ехэ тамада унаад, улаан гал дээрэ шаруулжа, хэһээгдэжэ байһые зураглаһан байгша һэн. Хулгайшан, дээрмэшэн, муу муухай юумэ хэһэн хүнүүд хара ехэ нүгэл эдлэхэ гэдэг һэмнай даа.

Дээрэ хэлэгдээшэ гайхамшагтай һонин һайхан, нарин нангин, уран гоёор бүтээгдэһэн дасание ба бурхадые, бурханай зүйлнүүдые Хитадай, Энэдхэгэй уран дархашуул уряалаар ерэжэ бүтээһэн байгаа гэдэг. Мүн манай нютагай уран дархашуул сугларжа, гол ехэ барилга хүдэлмэриинь бүтээлсэһэн байгаа һааб даа. Тэрэ сагта эрдэниин зүйлэй, алтан, мүнгэн шэрэ-шонхо, хитад бэхэ, лааг мэтын юумэнүүдые урдахи оронуудһаа, үнэтэй сэнтэй юумээр абажа асараад, дасан дуганай гоёолтые бүтээдэг байһан гээшэ.

Тиин шахардуу сүүбэн сагай үедэ али юумэнэй дутуу дунда байхада, хүн зоной шадал зэргээрээ, һайн дураараа иимэ ехэ мүнгэ зөөри үгэжэ, туһа хандивари оруулжа байха гээшэнь ехэл һайн ха юм даа. Хуушанай үгөөр, «далайда мэлхэйн шээһэн нэмэри болодог» гэжэ хэлэдэг ха юм. Тэрээншэлэн хүн бүхэн шадал зэргээрээ багаханшье хандивари үргөө һаа, буянгай юумэдэ нэмэри туһа боложол байхань дамжаггүй. Буянгай юумэдэ ехэ багаар болодоггүй гэжэ дээрэ хэлэгдээ бэлэй. Тиимэ тула Зэдэ нютагһаа гараһан аад, Улаан-Үдэдэ һуудаг зониие, мүн бурханай шажантай, мүргэлтэй ондоошье зониие али болохоор, шадал зэргээрээ Гэгээтэйн дасанай шэнэ барилгада хандивари оруулхые хүндэтэй дээрэ уриха байнаб!

Энэ минии бэшэһэн багахан бэшэгые толилходоо, энээндэ гаргагдаһан мүнгэн гонорарые Гэгээтэйн дасан барилгын жасада оруулхыень «Буряад үнэн» газетын редакцида гүйлтаа мэдээсэнэб.

Т. МЕНЖЕГИИН,
дайнай ба ажалай ветеран.

Унагатай борыем ундалуулха
Уһанайм тунгалаг хаанахан бэ!..

Буряадай ород поэдүүдэй дунда бэлигтэй нүхэд олон. Тэдэнэй нэгэн Владимир Викторович Липатов болоно.

В. Липатов Улаан-Үдэдэ 1940 оной сентябриин 14-дэ түрөө. Эсэгэнь дайнһаа бусаагүй. 1947 ондо һургуулида орожо, 1957 ондо дунда эрдэмэй аттестат абаһан байна.

Арбан класс дүүргээд, элдэб ажал хэжэ туршаһан юм. Һүүлдэнь «Буряадай залуушуул» газетын, «Байгал» журналай редакцида, Буряадай номой хэблэлдэ, БАМ-да ажаллаа. Һүүлэй үедэ «Хараасгай» журналай редакцида ажаллажа байһан юм. Мүнөө уран зохёолой сүлөөтэ ажал эрхилнэ.

Поэт ажаллажа ябаад, заочноор һуража, Москвагай А. М. Горькиин нэрэмжэтэ Литературна институт дүүргэһэн юм.

В. Липатов — СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн. Мүнөө 50 наһаяа тэмдэглэжэ байһан поэдэй хэдэн шүлэгые уншагшадай анхаралда дурадханабди.

Владимир ЛИПАТОВ

НАМАРАЙ ДЭБТЭРҺЭЭ

СЕНТЯБРЬ

Мэндэ амар, сентябрь, мэндэ амар,
 үүдэндэшни туласа ерэбэлби,
Мэнэ үдын наран үнгэрөөдхиг —
 айлшан боложо орохолби.
Дүшэн минии сентябрь
 дэлхэй дээгүүр үнгэрөө,
Дүтэлөөшэ шэнэ намараа
 хүлеэнэм: хэр үбгэрөөб!
Мэндэ амар, сентябрь, мэндэ амар,
 зүрхэмни дахин һабанги,
Мэнэ шинии ерэхэлээр,
 уулзажа үзөөгүй эсэгээ һанангиб.
Үлэ мэдэг һүүдэртэн, эсэгэм үзэгдэхэ,
 тиихэдэнь би ногоо руу унахаб.
Үгы даа, юрэл байрагүй һэбшээн
 тоомоо таһаран, бургааһа хүдэлгөө,
Үгы даа, юрэл талын ан
 тооһо бурьюулан гүйгөө.
Харин эсэгэмни — нэрэгүй булаша,
 хэрээһэнэй орондо — сэсэгүүд,
Хара багынхидам адли,
 эсэгэм, хололши...
Эсэгымни бэлэглэһэн сентябрь,
 хүбүүн мэтээр намайгаа ойлгыш,
Элдин үдэрнүүдэйнгээ
 элшэтэ найдалые намда түхөөгыш,
Сэнхир огторгойн мэйхан
 нюдэндэш мүнхэдөө тунанхай,
Сэгээхэн галайшни ольһон
 гуниркан сэдьхэлыем халаанхай.
Сентябрь, ши дүтэлжэл байнаш,
 алхамшни хүнгэн байна,—
Сэнхирлэһэн мүрэнэй нюруу
 эльбээргэтэн хашарһалаа,
Сабшагдаһан нугаар,
 таряанай үзүүр дээгүүр һаршаганаа,
Сахалиин далидал эшхэрэн,
 саашаа болон тунана.
Хүлеэлгэһэн һарамни, мэндэ амар,
 хүлгөөтэй юм даа энээхэн хаһа:
Хүхиһэн зүрхэмни баян болонхой,
 хүнүүдтэ хамаг һайниие хүсэнхэй.
Хайрата гансынгаа
 хасарта няалдаһаншуу,
 үнгэрһэн сагуудтаа нэнгэнэб,
Хабатай дүшэн сентябрьни
 сээжыем арюудхан һоноржуулаа.
 1980.

* * *

Жэгтэйгээр сэдьхэлни хоёрлошоо:
Жэн һубһандал сэбэршье хэбэртэй.
Жэбэрһэн түмэртэл, нүгэлтэйшье.
Жэгдээр набшаһанай унахые
Харан-харан гэшхэлнэм
Хабарай бэшэ,
 намарай харгыгаар.
Зүрхэндэм намар тунаагүй гэлэй,
Зүгөөр дүтэлөө гэжэ мэдэрнэм,
Мүшэрнүүд һиирэгэр лэ болоно,
Мүндэртэй үүлэн харлажал байна.
Харгын захаар,
Хажуугаарни эрьелдэн,
Хабарай бэшэ,
 намарай набшаһан хиидэнэ,
Тэрэшни — үһэеэ сайһан басагаа —
Тэты гэжэ
 галдам дулаасахаа ерэнэ.

* * *

Байгал шадараймни дайда:
Байсын үндэр, тала нуга
Һамарай үнгөөр
Намжарлажа байнал дахинаа.
Шэлбүүһэтэ модон соо
 уляаһан гэнтэ гүлгэлбэ,
Шэнгэрһэн хүһанай
 набшаһан шарлан алтарба.
Хүл доогуурни
 хуурай хагдан һаршаганаа,
Хүндыдэ хэнзэ хүхэрнэ.
Шурьяатай мүрэнэй эрьеэр хахуулишад
Шугы соогуур
Шугшылдан һуунхай.

АЛХАНА

Тэндэ ерэжэ үзөөгүйл һаа,
Түргөөр лэ таниха болоорой —
Энээхэн газар Алхана гээшэ:
Эрье хабсагай, агы нүхэнүүд...
Тэнгэрнин бартаагай хажууда байһандал,
Тэндэ һонинууд барагдашагүй,
Хүбшын Витимһээ Онон тээшэ
Хүрэжэ ошоо гү бүхы харгынууд!
Хэды сэдьхэл эндэ дүлэтөө хаб!
Хадын эрмэгээр зурыһан зүргэнүүдтэ —
Мүргэлшэдэй гуталай улын тамганууд,
Мүнхын шулуун дэбисхэрнүүд элэшэнхэй.
Шулуун бүхэн — нүгэлэй түгдэрхэй,
Шулууе абаад, саашань хая —
Харгышни сайража, буян олдохо,
Харин нютагаа хаягшадай түлөө
Хамаг зон эндэ мүргэнэ.
Эдээхэн эсэгэнэрэй үри хүүгэд.
Эмгэн болоһон эжынэрэй хүбүүд,
Төөрижэ хаагуур ябадаг хабта!
Түрэһэн нютагтаа ерэхэдээ,
 тэлүүлһэн шэнги бү байһайт.
Нюдэндөө найдалтай хүгшөөдэйшье,
Нюргандаа сайһан хубсаһатай
 үбгэжөөлшье
Шулуун тахилгын зэбһар соогуур
Шуналта таабариингаа
 һайхан тайлбариие бэдэрнэл.
Мүнхэ жаргал гүйжа мүргэгшэдэй
Мүхэшэгүй зүдхэлые хэн шоо үзэхэб!
Сэсэн үбгэнэй магнайдал түмбыһэн
Сэгээн шулуута хабсагайда
Сэнхир дайдаар үнгэржэл байдаг
Сагшье хамаатай бэшэл ха!
Захагүй хэтэ мүнхын амгаланиие
Захадан сахидаг харуулшан байһандаа,
Захагүй аласай сагые хайхарамжагүй
 угтана.
Газарта хэбтэһэн шулуу би абабаб,
Гансата сэдьхэлни хүнгэрһэн шэнги болоо.

Ц. ДОНДОГОЙ оршуулба.

АЯНША МЭЛХЭЙ

ЭРТЭ урда сагта хоёр галуун, мэлхэй гурбанай нэгэ нуурта хамта зуһажа байтар, нуурынь хатажа уһагүй болоо ха. Хоёр галуунай уһатай нуур бэдэржэ зөөхэ баатай болоходо:

— Гансаараа үлэхэмнил. Нүхэд, намайгаа бү орхиит, нэгэ уһатай газарта абаашыт,— гэжэ ехэ гэдэгээр мээхэй гуйба. Тиихэдэнь хоёр галуун мэлхэйдэ хэлэбэ:

— Ши, мэлхэй, яажа абаашахые маанадта заажа үгэ.

— Зай,— гээд, мэлхэй нариихан нэгэ модо асараад хэлэбэ:

— Би энэ модоной дундуур зуухаб. Та хоёр һайн нүхэдни, модоной хоёр тээһээ зуугаад ниидэхэт,— гэжэ заажа үгэбэ.

Тэрэ ёһоороо мэлхэйгээ абаад, хоёр галуунай ниидэжэ ябахадань, олон амитад хараад:

— Энэ хоёр галуун яаһан уран аргатай гээшэб? Мэлхэйе абаад туһалжа ябанал,— гэлдэбэ.

Тиигэжэ хэлсэхэдэнь, мэлхэй тодожо абаад:

— Энэ хоёр галуунай уран арга бэшэл, минии уран арга юм лэ!— гэһээр, амандаа зуужа ябаһан модоо алдажа, тэһэ биса унаад үхэшэбэ гэхэ.

Бусадые баһажа, өөрыгөө магтахадаал иимэрхүүгээр дүүрэжэ болохо.

(Ц. Дамдинсүрэнэй согсолжо, хуушан монголоор гаргаһан «Зуун бэлиг» сооһоо С. А. БАХЛАЕВ буряадшалан буулгаба).

УРДАНАЙ ДОМОГҺОО

Бурхата Буганда хоёрой хоорондо Табан толгойто гэжэ хада бии. Энэ хадын хоёр хажуугаар Хайлааһата, Иргайта гэжэ хабшал жалганууд оршодог.

Боохой хуасай угай Барьяа Мүнгэтэ гэгшэ табан хүбүүтэй байгаа: Бамбаша, Өөдхэй, Бэбжа, Хонтоли, Танхяана. Эдэ табан хүбүүдынь энэ хадын табан толгой нэгэ нэгээр эзэлээд, энэ минии толгой гэлдэн эзэмдэжэ, бургааһан номонуудаа дэлин, бургааһан һуршануудаараа харбалдажа, толгойн жэжэ шулуугаар шэдэлдэжэ, Хайлааһата Иргайтын хабшалаар хоргодолсожо наададаг һэн ха.

Эдэ хүүгэд Тогоон шулуун дээрэ жэжэ шулуунуудые хаяад, тогоондоо мяха шанаба гээшэбди гэжэ хүхилдэдэг байһан гэлэй.

Бабжа баатарай наһа барахада, Баян уулын арын гүн жалга соо хүдөөлүүлһэн, хожомынь араг яһан сээжэ соонь шоно түрэһэн юм гэлсэдэг.

МҮНӨӨНЭЙ ДОМОГҺОО

Бурхатын хабсагайн тэндэһээ эртэ урда сагай хүнэй хүүр яһа академик Алексей Павлович Окладников жэра гаран ондо олоод, СССР-эй Наукануудай академиин археологиин музейдэ абаашаһан юм.

Мүн жара гаран онуудта Баатар хадын арын гүн жалгын адагай Ононой эрьедэ академик А. П. Окладниковай хүтэлбэри доро Шэтын багшанарай институдай студентнүүд эрдэмтэ багша Кирилловэй хүтэлбэри доро хоёр жэл удаагаар малталга хэжэ, эртэ урда сагай (шулуун зэбсэгтэ үеын) хүнүүдэй буусалһан газарай үлэгдэл олоһон байнад.

1962 ондо геолог Чабановай олоһон хоморой шулуунууд Москва, Ленинградай музейнүүдтэ табяатай байдаг. Тэдэ «Будалан» гэжэ нэрэтэйнүүд, нэгэниинь 1 центнер, нүгөөдэнь 81,6 килограмм шэгнүүртэй.

Б-Б. НАМСАРАЙН.
суглуулбариһаа.

УХААТАЙ ТУУЛАЙ

Эртэ урда сагта арьяатан гүрөөһэнэй хаан арсалан хамаг ан гүрөөһэ суглуулжа, үдэр бүри нэгэ нэгээр ээлжээгээр эдидэг болоо. Нэгэ үдэр туулайн ээлжээн боложо, арсаланда ерэхэдэнь, тэрэнь хэлэбэ:

— Туулай, шинии бэешни багахан, шүдэндэшье торсолдохогүй. Шинии ами таһалһанай хэрэггүй, садахашье бэшэб. Гансал гэдэһэн үлдөөд байна,— гэбэ. Туулай зүбшөөжэ:

— Танай зарлиг ехэ зүб. Теэд та намда адли жэжэ багахан бэетэй амитадые эдидэг, харин ехэ томо бэетэй амитанһаа айгаад эдидэггүй хат,— гэбэ.

— Ямар амитанһаа айхыем үзэһэн аад, хэлэнэбши?— гэжэ арсалан сухалдаба.

— Эндэһээ холо бэшэ, нэгэ томо бэетэй дошхон амитан бии. Арсалан намһаа ехэ айдаг, би сагтань барижа эдихэб гэжэ тэрэ хэлэдэг,— гэбэ. Арсалан ехэ сухалаа хүрэжэ:

— Тэрэ томо амитанда ошоё, намда харуул!— гэбэ. Туулай дахуулаад, газаршалжа ябатараа:

— Тэрэ амитан ехэ түргэн дошхон, хүсэтэй, аймшагтай амитан, та түрүүлэн ябагты,— гэхэдэнь, арсалан ехээр бадашаад, саашаа ябаба. Туулай нэгэ гүнзэгы худагай хажууда ерээд хэлэбэ:

— Тэрэ амитан энэ худаг соо һэрюусэжэ байнал,— гэбэ. Арсаланай үһэниинь үрзыжэ, сухалынь хүрэжэ, худагай хажууда ошоод, доошоо хараба. Өөртэнь тон адли томо бэетэй, үһөө үрзылгэһэн амитанай хаража байхадань, арсалан өөрыгөө танингүй, тэрэ амитаниие бариха гэжэ худаг уруу сухал дундаа һүрэжэ унаад, гаража ядаһаар дүүрээ һэн ха.

Бэе хүсэндөө найдажа, намһаа ехэ хүсэтэй амитан үгы гээд, иимэрхүү ушартай дайралдажа болохо.

Жаахан байбашье, аргатай, мэхэтэй байбал, гарсалдажа болоно.

Кино, театрнуудта

Бурятский драматический театр им. Х. Намсараева

Гастроли Томского театра юного зрителя. «Остров сокровищ» — в 18 час.

Русский драматический театр

Гастроли Томского театра юного зрителя. «Звездный мальчик»— в 10, 14.

«Дружба»

«Дружок веселого бесенка»— в 9-30, «Бархан»— в 11-20, 14-30, 19-40, «Друг в непогоду»— в 13, 16-30, 18-10, 21-10.

«Прогресс»

Красный зал. «Катала»— в 10-40, 12-10, 14, 15-40, 17-20, 19, 20-40. Зеленый зал—«На тропе войны»— в 10, 14-10 (удл.), 18-50, «Мужчины-проказники»— в 11-50, 16-40, 20-40.

«Родина»

«Улыбка солнца»— в 10, «109-й идет без остановки»— в 12, 18-10, «Данди по прозвищу «Крокодил»— в 14, 20, «Крокодил Данди-II»— в 16, 21-50.

«Октябрь»

«Потрясающие приключения мушкетеров»— в 9-40, 14, «Раджлакшми» (2 с.)— в 11, 16-40, 19-10, «Смерть манекенщицы»— в 15-10, 21-30.

«Восток»

«Пришелец в капусте»— в 13-30, «На тропе войны»— в 15, 17, 19, 21.

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕВ

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства — 2-61-35, агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21, 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров —2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск —35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79. п. Агинское 3-40-69. Директор издательств —2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР Директор 2-40-45
Заказ № 212.